

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

Адаптація студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в
Харківському національному медичному університеті

(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ЗМП-ОПН 23-1мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____ / Наталія ДІРЯВЧЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / Тетяна ЛАЗАРЄВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та
прізвище)

Харків – 2024 рік

вимог навчального процесу у ЗВО; методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал): презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «27» вересня 2024 р.

Керівник

(підпис) Наталія БРЮХАНОВА
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

(підпис) Наталія ДІРЯВЧЕНКО
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Аналіз стану дослідженості проблеми у педагогічній теорії.	10.10.2024	
2	Аналіз стану адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.	20.10.2024	
3	Розробка та обґрунтування критеріїв адаптації студентів першого курсу до вимог навчального процесу у ЗВО.	30.10.2024	
4	Обґрунтування та розробка методики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.	15.11.2024	
5	Перевірка ефективності методики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.	25.11.2024	

Студент

(підпис)

Наталія ДІРЯВЧЕНКО
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити методику адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

Об'єктом дослідження – процес підготовки студентів у ХНМУ.

Предмет дослідження – методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні.

Розроблено методику адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу ХНМУ, особливістю якої є залучення студентів-старшокурсників до організації процесу адаптації.

Експериментально підтверджено підвищення показників рівня сформованості адаптації у студентів-першокурсників Харківського національного медичного університету при впровадженні розробленої методики, обґрунтовано доцільність її використання та розроблені методичні рекомендації щодо впровадження розробленої методики адаптації у навчальний процес ХНМУ.

Ключові слова: адаптація, навчання, виховання, методика, ділова гра, студент-першокурсник.

ABSTRACT

Purpose of the research: to theoretically substantiate, develop and test the methodology of adaptation of first-year students to the requirements of the educational process at KNMU.

The object of the research is the process of preparing students at KNMU.

The subject of the research is the method of adaptation of first-year students to the requirements of the educational process at KNMU.

Research methods: theoretical, empirical and statistical.

A method of adaptation of first-year students to the requirements of the educational process of KNMU has been developed, a feature of which is to attract senior students to the organization of the adaptation process.

The increase in the indicators of the level of adaptation formation of first-year students of the Kharkiv National Medical University during the implementation of the developed methodology was experimentally confirmed, the expediency of its use was substantiated and methodological recommendations were developed for the implementation of the developed adaptation methodology in the educational process of KNMU.

Key words: adaptation, training, education, methodology, business game, first-year student.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	12
1.1. Витоки педагогічної думки про сучасний стан проблеми і підходи до вивчення адаптації.....	12
1.2. Теоретичні основи процесу адаптації першокурсників до вимог у ЗВО.....	25
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ХНМУ.....	37
2.1. Процес адаптації студентів-першокурсників у педагогічній практиці ЗВО.....	37
2.2. Особливості практики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.....	50
Висновки до другого розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ХНМУ.....	62
3.1. Способи адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.....	62
3.2. Організація та проведення педагогічного експерименту, щодо перевірки ефективності способів адаптації студентів- першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ	84
Висновки до третього розділу.....	96
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102
ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Якість вирішення задач, поставлених перед вищою школою, залежить, насамперед, від уміння правильно організувати роботу з першокурсниками. Невипадково проблема адаптації студентів в умовах навчання у вищій школі є однією з важливих загально-теоретичних проблем, що досліджуються на різних рівнях, і до теперішнього часу є традиційним предметом наукових і педагогічних дискусій.

Актуальність означеної теми визначається, насамперед, завданнями реформувань освіти в Україні, необхідністю підготовки висококваліфікованих й грамотних педагогів на основі особисто орієнтованої спрямованості щодо навчання та виховання студентів.

Це зумовлено тією обставиною, що в сучасних умовах зростає потреба в підготовці компетентних працівників вищої школи, які б характеризувалися високим рівнем знань, володіли б методами передачі їх студентам і мали дуже високий рівень педагогічної майстерності.

Формування досвідченої, творчої особистості, а також забезпечення пріоритетності розвитку людини – головні завдання, які поставлені перед працівниками вищої освіти України. Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти в Україні», матеріали Болонського процесу та інтеграції до Європейської зони вищої освіти, визначили напрями реформування системи вітчизняної вищої освіти. Одним із цих напрямів є удосконалення навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти, який залежить від результатів адаптації вчорашніх абітурієнтів до умов навчання та виховання у закладах вищої освіти (ЗВО).

Однією з актуальних наукових проблем є вивчення особливостей адаптації студентів до навчальної діяльності у ЗВО. Оскільки саме перші роки навчання вважаються особливо напруженими і складними, процес

навчання відбувається в умовах інформаційного і емоційного стресу, значної психічної інтелектуальної та фізичної напруги.

Максимально виражена емоційна і фізична напруга може призводити до виникнення як короткочасних реакцій, так і формуванню тривалих стресових станів.

Розробка нових підходів до діагностики і корекції проявів дезадаптації, необхідність системного підходу при вивченні психофізіологічних механізмів обумовлені тим, що дезадаптація є реакцією не лише психіки, але і всього організму і особистості в цілому з включенням фізіологічних, психічних, соціально-психологічних рівнів регуляції. Цією проблемою на теперішній час переймалися в теоретико-методологічному і практичному аспектах такі науковці, як Ю. П. Горго; Л. Г. Дика, Ю. М. Забродін, О. В. Карпенко, О. М. Кокун, М. С. Корольчук, Н. В.Макаренко, але як у цілому, так і в окремих аспектах ця проблема ще недостатньо розроблена.

Можна виділити декілька факторів, які лежать в основі типових протиріч, що відчувають студенти молодших курсів у період адаптації:

1. Недостатній рівень шкільної загальноосвітньої підготовки, в основі якої, як правило, лежать нерозвиненість таких якостей першокурсників, як працьовитість і допитливість, дефіцит особистої відповідальності й навчальної активності, невисокий рівень духовного та інтелектуального потенціалу.

2. Більшість молодих людей, які приходять до ЗВО, недостатньо володіють вираженими навичками навчальної роботи, прийомами раціонального мислення, запам'ятовування, концентрації й розподілу уваги. У багатьох студентів слабо виражена волюва регуляція щодо подолання труднощів, що виникають під час навчання. Як правило, у вчорашніх школярів відсутні стійкі навички користування навчальною літературою, конспектування, раціонального читання, організації своєї самостійної роботи, особливо її планування.

3. Значна частина студентів приходить до ЗВО з наївним переконанням у тому, що їх абсолютно всього повинен хтось навчити, все показати й пояснити. Вони бачать себе в звичній для умов середньої школи пасивній ролі, а не активній ролі студента ЗВО, основне завдання якого – здобування знань самостійною напруженою працею.

4. Слабко виражений рівень загальної культури, етичної та трудової вихованості першокурсників, що виявляється на фоні обмеженого життєвого досвіду й соціальної зрілості. Несумлінне ставлення до навчальної праці, до слова і справи, світоглядна й соціальна інфантильність.

5. Недостатня вираженість установки студентів на прогресивні зміни разом із слабким проявом ціннісного ставлення до знань. Чимало студентів лише в ході адаптації починає усвідомлювати всю серйозність зробленого ними життєвого вибору. При цьому одні розчаровуються, другі – байдуже упокорюються, треті – починають виявляти цікавість до майбутньої спеціальності й робити боязкі кроки до ознайомлення з нею.

6. Невпевненість багатьох студентів-початківців у тому, що їм під силу успішне навчання у ЗВО. Далеко не всі випускники загальноосвітньої школи об'єктивно взмозі справитися з вимогами, обсягом і темпом роботи, що традиційно склалися у ЗВО й розраховані на здібних і підготовлених людей.

Актуальність проблеми та інші протиріччя спонукали нас до вибору теми: «Адаптація студентів першокурсників до вимог навчального процесу в Харківському національному медичному університеті».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

Об'єктом дослідження є процес підготовки студентів у ХНМУ.

Предметом дослідження – методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

Практична частина дослідження здійснюється в ХНМУ.

Основні задачі дослідження:

1. На основі вивчення наукових джерел проаналізувати стан дослідженості проблеми у педагогічній теорії.
2. Проаналізувати стан адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.
3. Розробити та обґрунтувати критерії адаптації студентів першого курсу до вимог навчального процесу у ЗВО.
4. Обґрунтувати та розробити методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.
5. Перевірити ефективність методики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ.

Гіпотеза: у ході проведення дослідження ми прагнемо підтвердити, що впровадження розробленої нами методики адаптації в педагогічну діяльність ХНМУ сприятиме підвищенню ефективності адаптації студентів 1-го курсу за умов:

- забезпечення системності та цілісності процесів навчання, виховання та адаптації студентів першого курсу до вимог ЗВО;
- впровадження інноваційних методів адаптації, передбачених розробленою нами методикою.

У процесі теоретичного вивчення проблеми і власної науково-експериментальної роботи нами були використані загальнонаукові та спеціальні дослідницькі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних і дослідних даних, застосованих для виявлення стану розробки досліджуваної проблеми, вивчення основних понять дослідження, інтерпретація отриманих даних, структурно-функціональне моделювання;
- *емпіричні*: бесіди, анкетування, спостереження, вивчення документів, педагогічний експеримент для перевірки ефективності впровадження розробленої методики;
- *статистичні*: методи математичної статистики та якісного аналізу отриманих даних, статистична обробка отриманих даних.

Методологічні основи: положення філософії, психології, педагогіки щодо особистості, її і всебічного розвитку та гармонійного пристосування до умов життєдіяльності; психологічна концепція щодо ролі трудової діяльності в розвитку особистості; положення про активність суб'єкта у пізнавальній діяльності, про єдність свідомості та діяльності; теорія оптимізації та активізації навчально-виховного процесу; розуміння процесу навчання як взаємопов'язаної та взаємозумовленої діяльності викладача і студентів; особистісний та індивідуально-діяльнісний підхід до вивчення об'єкту дослідження.

Теоретичні основи дослідження становлять наукові положення та висновки щодо: теоретико-методологічних основ сучасної неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, І. Науменко, Н. Ничкало та ін.), навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається (Є. Голант, А. Айзенберг, М. Махмутов та інші); організації навчального процесу, його закономірностей, принципів, форм та методів здійсненого процесу (С. Архангельський, С. Батишев, В. Васильєв), та активності навчально-пізнавальної діяльності (В. Лозова, Н. Половнікова, Т. Шамова та ін.);

Теоретичне й наукове значення дослідження полягає у тому, що розроблена, теоретично обґрунтована та експериментально перевірена методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в Харківському національному медичному університеті та рекомендації стосовно її часткового впровадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що означена методика та практичні висновки щодо її використання можуть бути застосовані педагогами для ефективної адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу у вищій школі, а також науково-педагогічними працівниками, магістрантами і студентами ЗВО у науково-пошуковій діяльності.

РОЗДІЛ 1

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Витоки педагогічної думки про сучасний стан проблеми і підходи до вивчення адаптації

Однією з найважливіших педагогічних задач ЗВО є робота зі студентами першого курсу, яка направлена на більш швидку та успішну адаптацію до нової системи навчання.

Проблема адаптації актуальна для всіх рівнів освіти. Адаптація є однією з важливих загально-теоретичних проблем, що досліджується на педагогічному, соціально-педагогічному, психологічному рівнях.

В античні часи у надрах філософії зародилися перші педагогічні теорії, що знайшли практичне втілення у педагогічній діяльності та наукових ідеях Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана. Проблема адаптації вивчалась представниками різних наук: філософії, соціології, психології, педагогіки.

Сократ (469–399 до н.е.) – давньогрецький філософ, який присвятив майже все життя філософській творчості та педагогічній діяльності, заперечував необхідність пізнання світу й природи через їх нібито недоступність людському розуму, наполягаючи на пізнанні людиною самої себе, моральному самовдосконаленні. Розглядаючи людину як носія доброго начала від природи, вбачав головну мету педагогічної діяльності у звільненні людського інтелекту від негативних зовнішніх впливів, створенні гармонійної єдності життєвих потреб і здібностей людини, які розвиваються інтересом до знань.

Педагогічні ідеї Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана набули широкої популярності в XVI–XVII ст., знайшли свій подальший

розвиток у творах грецьких і римських вчених, вітчизняних просвітителів, стали основою подальшого розвитку науки та освіти.

Так, Ян Амос Коменський (1592–1670) глибоко розкрив принципи навчання та адаптації: систематичності й послідовності доступності, свідомості навчання, міцності засвоєння навчального матеріалу, розвитку пізнавальних здібностей учнів, урахування їхніх індивідуальних і вікових особливостей.

К. Д. Ушинський (1824–1870) висвітлив питання принципів навчання, змісту освіти; обґрунтував схожість і різницю процесів пізнання й учіння; питання сприймання, засвоєння, закріплення, розвитку мислення, формування мотивів навчання, самостійної діяльності [60, с.57]. Він називав вік від 16 до 23 років найбільш вирішальним періодом у житті людини. К. Д. Ушинський писав: «Саме тут завершується період утворення окремих уявлень, і якщо не всі вони, то значна частина їх групується в одну мережу, достатньо простору, щоб віддати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку думок людини та її характеру. Важливо, щоб матеріал, який у цей час вливають у душу юнакам, був доброї якості» [68, с.74].

Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання, однак дослідниками ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Так, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат «*пристосування*», а інші як «*взаємодію*» людини з людиною (певним колективом, групою), або як «*взаємодію*» людини і середовища.

Явище адаптації здавна хвилює суспільство. Природа людини та її особистісні властивості, що формувалися протягом багатьох віків, не можуть змінюватися так швидко, як це відбувається з технологічними та соціальними умовами суспільства. Людина не здатна до швидкого оптимального переструктурування в умовах різких змін. Їй необхідний певний запас адаптованості, якого в критичний момент вистачило б на якісну перебудову свідомості, критичне осмислення нової ситуації, волюву і свідому профілактику розриву власного життя.

Розглянемо різновиди тлумачення категорії «адаптація», та пов'язані з нею терміни.

Адаптація – результат і процес взаємодії індивіда та навколишнього середовища, який приводить до оптимального його пристосування до життя і діяльності. Адаптація пов'язана зі зміною соціальної ситуації розвитку. Адаптація – це зміна самого себе (настанов, рис характеру, стереотипів поведінки тощо) відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення. Це входження в нову соціальну позицію і нову систему взаємин.

Вивчення адаптації є предметом дослідження як природничо-наукових, так і соціальних дисциплін, і стає важливою областю досліджень, розташованих на стику різних галузей знання – педагогіки, фізіології, психології, екології, медицини, соціальної психології. З'явилася необхідність використовувати поняття і методологічні підстави суміжних наукових дисциплін. Кожній з них властивий власний погляд відносно визначення відповідних акцентів, специфіки дослідження процесів адаптації у всіх сферах життєдіяльності [30-54].

У науці відбулося остаточне розмежування понять *пристосування* (*adjustment*) і *власне адаптації* (*adaptation*); розвиток досліджень від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості і середовища; перехід від досягнення рівноваги до кінцевої мети – самоактуалізації і самореалізації особистості в реальному соціальному середовищі. Як відомо, з одного боку, адаптація є динамічним утворенням, безпосереднім процесом пристосування до умов зовнішнього середовища, порушення якого призводить до виникнення дезадаптації; з іншого – властивістю будь-якої живої саморегулюючої системи, яка визначає стійкість її до умов впливу зовнішнього середовища [5].

У той же час у сучасній педагогіці, враховуючи багатогранність і універсальність класу адаптивних явищ, існує декілька підходів, які відображають різні напрямки і спроби освітлення психологічної суті

процесів, що відбуваються. Так, універсальним вважається підхід, згідно якому феномен «адаптація» розглядається як поведінка, обумовлена взаємозв'язком біологічних, психофізіологічних, психічних і соціально-психологічних закономірностей [27-31].

У більш загальних визначеннях поняттю адаптації надають свої значення залежно від даного аспекту: для позначення процесу, при якому організм пристосовується до середовища; для позначення відношення рівноваги (відносній гармонії), яка встановлюється між організмом і середовищем; як результат пристосовного процесу; адаптація зв'язується з якоюсь певною «метою», до якої «прагне» організм.

Із структурних компонентів адаптації виділяють наступні: активаційний, пов'язаний з функціональними витратами і компенсацією чинників, що перешкоджають досягненню цілей; когнітивний і емоційний, а також мотиваційно-вольові компоненти, що забезпечують регуляцію всіх останніх.

Стан організму в результаті успішного здійснення процесу адаптації називається *адаптованістю*, а відмінності в стані організму до початку і після завершення адаптації – *адаптивним ефектом* [45]. Так, вважається, що адаптованість визначається комплексом природжених і придбаних властивостей людини до адаптації. Серед них відзначають: інстинкти, темперамент, конституцію, емоції, завдатки спільних і спеціальних здібностей, зовнішні дані, фізичний і психічний достаток особи. До придбаних відносяться: здатність розуміти себе, свій внутрішній світ, внутрішній світ іншої людини, ідентифікацію, емоційну стійкість, потреби і ціннісні орієнтації. Поняття «адаптація» має різне тлумачення залежно від того, який її аспект, біологічний, соціальний або психологічний, розглядається в конкретному дослідженні.

Все ж аналіз педагогічної літератури засвідчує недостатність уваги науковців саме до проблеми розробки педагогічних моделей адаптації, визначення її основних чинників. Види адаптації, представлені рис. 1.1.

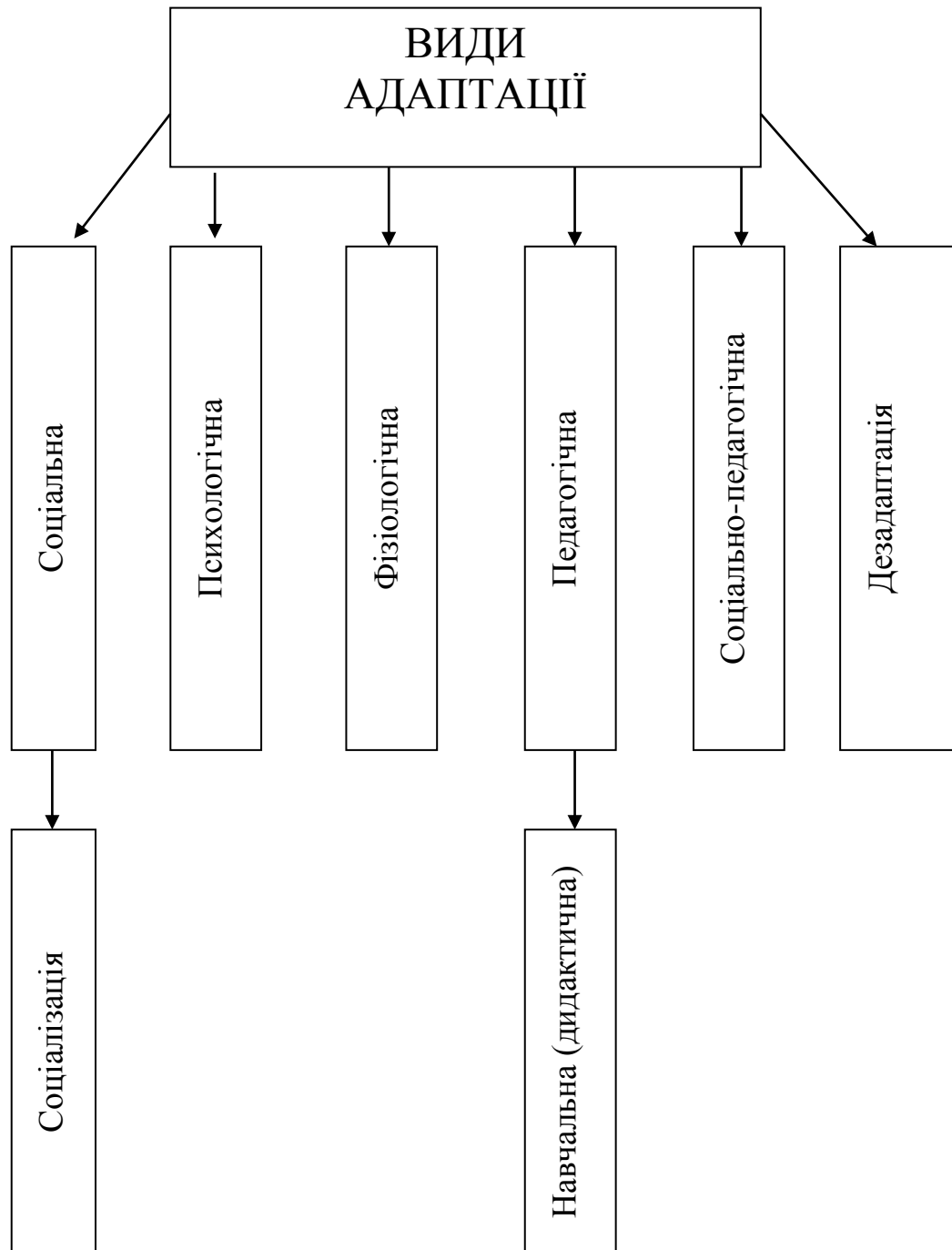

Рис. 1.1. Види ааптації

Соціальна адаптація трактується як інтеграція особистості в систему соціальних стосунків, що склалася. Таке визначення, на жаль, не враховує специфічні особливості соціальної взаємодії, в якій обидві сторони (середовище і людина) взаємоактивні. Вважається, що адаптація виступає як єдність процесів акомодатії (засвоєння правил середовища, уподібнення

йому) і асиміляції (уподібнення собі, перетворення середовища), тобто як двосторонній процес і результат зустрічної активності суб'єкта і середовища. Такої ж думки дотримується Г. А. Бал.

І. А. Мілославова відзначає об'єктивно-суб'єктивний характер адаптації. Якщо соціальне середовище активне по відношенню до людини, то в адаптації переважає пристосування; якщо ж домінує суб'єкт, то адаптація носить характер активної діяльності. Щоб зрозуміти сутність соціально-психологічній адаптації, важливо знайти співвідношення соціальної адаптації і соціалізації. На думку одних авторів, *соціалізація* – процес засвоєння індивідом соціального досвіду, певна система знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати. Інші дотримуються думки, що соціальна адаптація є одним з етапів соціалізації особистості. Б. Д. Паригін вважає, що адаптація – частина соціалізації, яка є «багатогранним процесом олюднення, що включає як біологічні передумови, так і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище».

Д. А. Андреева розглядає соціальну адаптацію і соціалізацію як єдиний процес взаємодії особистості і суспільства. При цьому адаптація це пристосування людини до нової для нього діяльності, тобто умова соціалізації, що розуміється як процес становлення особистості. У інших роботах, навпаки, робиться висновок, що соціалізація особистості, обумовлена в основному впливом з боку соціального середовища, є необхідною умовою адаптації в суспільстві і в конкретному колективі.

В. В. Лагерев визначає адаптацію студентів до навчання у ЗВО, як інтенсивний і динамічний, багатобічний і комплексний процес життєдіяльності, в ході якого індивід на основі відповідних пристосовних реакцій виробляє стійкі навички задоволення тих вимог, які пред'являються до нього в ході навчання і виховання у вищій школі. При цьому, на думку деяких авторів, спочатку (на першому і другому курсах) відбувається адаптація до соціального середовища ЗВО, а на старших курсах до вибраної професії і спеціальності.

Більшість авторів розглядають педагогічну адаптацію як один з видів соціальної адаптації, виділяючи професійний і соціально-психологічний аспекти. При цьому соціально-психологічний аспект грає провідну роль, опосередковуючи характер протікання інших аспектів адаптації.

Студентство, на думку М. І. Руткевіча і Л. Я. Рубіна є не окремою соціально-професійною, а перехідною групою – своєрідною зоною росту суспільства.

В. Г. Асєєв вважає неправомірним ставити питання про ведучу або другорядну роль того або іншого компонента адаптації, оскільки всі аспекти адаптації тісно взаємозв'язані між собою і забезпечують єдиний, комплексний процес «стикування» особистості та середовища.

Структурні рівні функціональної системи адаптації відповідають рівням організації особистості, що являє собою біопсихосоціальну єдність. К. К. Платонов визначає ієрархію основних підструктур і рівнів особистості: спрямованість (переконання, схильності, інтереси, бажання); досвід (звички, уміння, знання, навички); психічні процеси (сприйняття, мислення, пам'ять, емоції і відчуття), і біопсихічні властивості (темперамент, статевовікові та інші відмінності). Відповідно, виділяються і рівні аналізу: соціально-психологічний, психолого-педагогічний, індивідуально-психологічний і психофізіологічний. Ці структурні рівні і відповідні їм змістовні характеристики сполучають в єдине ціле соціальний і біологічний рівні особистості, відмінності між якими виявляються в способах їх формування. Якщо для двох перших підструктур специфічними рівнями формування є виховання і навчання, тобто формування має суспільно-обумовлений характер, то для двох останніх провідними видами формування є вправа і тренування, тобто формування має індивідуалізований характер.

Аналогічна структурна ієрархія представлена в роботі В. А. Ганзена. Автор вказує, що в комплексі наук про людину виділяються наступні рівні: соціальний; соціально-психологічний; психологічний; морфологічний і генетичний.

Адаптацію особистості можна розглядати на різних рівнях її протікання, тобто в міжособових стосунках, індивідуальній поведінці, базових функціях, психофізіологічній регуляції, фізіологічних механізмах забезпечення діяльності, функціональному резерві організму.

Педагогічна адаптація припускає деяку рівноправність суб'єктів і об'єктів їх взаємозв'язок, взаємний вплив, взаємну дію. Опис процесу адаптації як взаємодії щільно пов'язаний з визнанням активної ролі особистості в процесі адаптації.

Процес психологічної адаптації реалізується складною багаторівневою функціональною системою, на різних рівнях якої регулювання здійснюється насамперед психологічними (соціально-психологічними і особисто психічними) або психофізіологічними механізмами. У загальній системі психічної адаптації їм виділяється три основних рівня або підсистеми: власне психічний, соціально-психологічний і психофізіологічний. При цьому задачами власно психічної адаптації є підтримка психічного гомеостазу і збереження психічного здоров'я, соціально-психологічної – організація адекватного мікросоціальної – взаємодії психофізіологічної адаптації – оптимальне формування психофізіологічних співвідношень і збереження фізичного здоров'я.

Успішність психічної адаптації визначається, перш за все, досягненням можливості виконання основних завдань діяльності. При оцінці адаптації студентів донавчальної діяльності, найчастіше використовувалися дві групи критеріїв: об'єктивні (успішність, суспільна і наукова активності, загальна і професійна спрямованість, стабілізація властивостей уваги, пам'яті, мислення) і суб'єктивні (відношення до учбових предметів, до вибраної професії, до отримуваних знань).

На всіх рівнях функціональної системи адаптації показники можуть бути визначені як витратні, забезпечуючі досягнення необхідної продуктивності навчальної діяльності. В той же час ефективність адаптації на

тому або іншому рівні функціональної системи можна досягти за рахунок порушення її на іншому рівні.

На думку В. І. Медведева адаптація – це цілеспрямована системна реакція організму, що забезпечує можливість всіх видів соціальної діяльності і життєдіяльності при дії факторів, інтенсивність і екстенсивність яких веде до порушення гомеостатичного балансу.

Залежно від міри вираженості реакцій організму В.П. Казначеев розрізняє декілька типів адаптаційних станів:

1. Стан «фізіологічної» адаптації – звичайне існування організму в змінних умовах середовища при оптимальному режимі всіх функціональних систем;

2. Стан напруженої адаптації – коли виникає необхідність перебудови, зміни існуючих параметрів діяльності, що вимагає певної напруги в роботі зацікавлених функціональних систем;

3. Стан патологічної адаптації, який настає при перевищенні резервних можливостей організму, тобто його взаємодія з середовищем визначається роботою функціональних систем, що значно відрізняються від оптимуму (наприклад, хвороба). На стадії патологічної адаптації можливе повне виснаження адаптаційних механізмів.

У даний час більшість дослідників характеризує здоров'я людини через різні стани адаптаційних процесів, які відображають різні міри адаптації тієї або іншої системи його організму. Здоров'я і хвороба визначаються як багаторівневі процеси і складні явища.

Ю. А. Александровський виділяє групи чинників, які супроводжують «психічну напругу», серед яких соціальні і індивідуально-психологічні основи особистості визначають міра вираженості її адаптаційних можливостей і стійкість перед конкретними психогенними діями. Він вказує на недостатню розробленість критеріїв норми і «не норми». Вживані в цих випадках соціологічні, психологічні, медичні критерії, на його думку,

будуються на негативній, суб'єктивній основі, а спроби позитивної оцінки рідкі.

Для визначення сили і тривалості пристосувальних реакцій Д.В. Колесов використовує термін «реактивність» – кількісно-тимчасова характеристика функціональних порушень в організмі, що відбуваються у відповідь на дії і є основою досягнення того або іншого адаптивного ефекту. Кількісно-часові характеристики адаптованості в нормі відповідають величині розузгодження між необхідним і існуючим рівнями адаптованості.

Виділяють три типів реагування в загальній реакції пристосування людини, що розрізняються спрямованістю змін. При першому типі для людини, включеної в соціальну структуру суспільства, пристосування може бути вирішене шляхом дії на комплекс подразників, при цьому форма дії може бути пасивною, наприклад, шляхом уникнення, або активної, пов'язаної з перетворенням середовища. Другий і третій типи спрямовані на зміни форм реагування людини як біологічної структури. Перший тип передбачає включення вже існуючих програм регулювання і позначається як реакція звикання. Другий і третій тип реакцій – власне адаптаційний процес. В процесі звикання виділяють три послідовні фази:

- напруга регулювання, що починається з моменту первинної реакції і закінчується, коли включається готова програма регулювання (гіпермобілізація, що виявляється гіперреагуванням);

- первинна стабілізація, при якій відхилення функцій від базових показників поступово, ступінчасто або хвилеподібно зменшується;

- стабілізація, коли значення показників напруги повертаються до вихідного рівня.

Сукупність пристосовних реакцій від початкового психологічного і фізіологічного стану, до того, що завершує, є адаптивний цикл, основні фази якого взаємозв'язані.

Процес адаптації значною мірою індивідуальний для кожної людини і визначається його минулим досвідом і базовими конституціональними і

психофізіологічними особливостями. Для нього характерне поступове відновлення вихідних рівнів психологічних і фізіологічних функцій після тимчасової їх зміни. При достатній інтенсивності і тривалості дії адаптогенних чинників, коли наявні механізми регулювання недостатні, необхідно створити нову систему регулювання – починається власне процес адаптації. Одні автори вважають, що нові програми регуляції формуються під впливом адаптогенних чинників, інші – що вони формуються вираженістю і перебігом реакцій первинної відповіді.

Власне процес адаптації починається з руйнування старої системи регулювання, коли нові ще не створені. Ця фаза характеризується рядом специфічних ознак. По-перше, це гіперреагування на навантаження малої і середньої інтенсивності і відмова від виконання великих навантажень. По-друге, ця фаза адаптації супроводиться зняттям механізмів компенсації наявних патологічних процесів. На цій стадії включаються тимчасові механізми так званої превентивної адаптації, що дозволяють, хоча і не на оптимальному рівні, досягти мети діяльності і «пережити» складний період відсутності адекватного регулювання.

Найважливішим компонентом превентивної адаптації є поведінкова адаптація. Поведінкові реакції в цей період адаптації несуть основну захисну функцію, що забезпечує мінімізацію дії адаптогенних чинників.

Розглядаючи питання про поведінкову адаптацію, можна відзначити недостатнє вивчення механізму інформаційного захисту, який обмежує вступ інформації в мозок людини. Завдяки цьому в інформаційному фільтрі формується суб'єктивна модель дійсності. Відповідно до неї будується індивідуальна стратегія адаптації. В.С. Ротенберг і В.В. Аршавський називають цей механізм «перцептуальним захистом». При високій активності цього механізму людина не бачить те, що не хоче бачити, не сприймає інформацію, яка потенційно здатна загострити або спровокувати интрапсихічний конфлікт.

Таким чином, під прикриттям поведінкової адаптації, формуються нові механізми адаптації. Це формування може відбуватися шляхом, як ускладнення наявних механізмів, так і поступового їх спрощення. Вибір шляху визначається інтенсивністю чинника, що діє: при малих і середніх величинах – від простого до складного, при великих – спостерігається гіперреагування, генералізує ефекту з подальшим спрощенням. Після цього настає фаза стабільної адаптації, що характеризується стабілізацією, яка встановлюється на новому, більш оптимальному рівні.

Виділені фази адаптаційного процесу досить умовні, проте, вони дозволяють краще зрозуміти недостатньо вивчену динаміку адаптації студентів перших років навчання у ЗВО і виникнення дезадаптації. Конкретні пристосовні реакції студентів досліджувалися рядом авторів.

Адаптаційні процеси схильні до впливу різних середовищних (природних і соціальних) і генетичних факторів. Враховуючи це, при дослідженні адаптаційних процесів, важливо аналізувати вплив суб'єктивних і об'єктивних факторів на зміну показників адаптації. Важливо також виявити різні показники рівнів адаптації студентів, факторів ризику виникнення психофізіологічної дезадаптації і вирішити ці завдання не лише теоретично, але і практично. Успішність, кінцевий результат адаптації багато в чому залежить від психологічних адаптаційних можливостей особи.

Сьогодні все ще не існує однозначного визначення таких понять, як психофізіологічна, психічна та соціально-психологічна адаптація і дезадаптація. Проте, всі визначення дають підстави стверджувати, що центральним моментом виступає саме поняття взаємодії, яка найадекватніше відображає особливості ходу процесу психофізіологічної, психічної та соціально-психологічної адаптації. Взаємодія, перш за все, передбачає стан певної рівноправності, взаємозв'язку і взаємного впливу даних рівнів адаптації.

Дезадаптацію в широкому сенсі визначають як порушення пристосування організму до умов існування. Наголошується, що соціальна

дезадаптація, обумовлена розумовою перевтомою і зниженням працездатності, може бути одним з ранніх проявів змін психічної діяльності.

Характерною особливістю процесу соціально психологічної адаптації є локалізація середовища, з якою взаємодіє індивід. Провідною характеристикою середовища визнається те, що вона є складною, багаторівневою освітою, яку умовно можна розподілити на мікро-, мезо- і макрорівні. Відповідно до цієї схеми розрізняють такі процеси або рівні адаптації: внутрішньоособисті, міжособисті, особистість-група, внутрішньогрупові, міжгрупові, особистість-суспільство, група-суспільство.

Адаптація тісно пов'язана з функціональними станами організму, які виступають характеристикою рівня функціонування систем організму в певний проміжок часу і відображують особливості протікання процесів гомеостазу і адаптації-дезадаптації. Слід зазначити, що в даній роботі під адаптацією розумітимемо багаторівневий, функціонально детермінований процес з включенням в нього психофізіологічних, власне психічних і соціально-психологічних компонентів. Деадаптивні стани виникають в результаті розладу всієї функціональної системи в цілому [26].

У таких умовах на перший план виступає проблема виділення внутрішнього стану, центральних, сутнісних ознак ходу адаптації і виникнення деадаптивних станів, розкриття їх особливостей на рівні механізмів, вивчення ініціальних, латентних проявів деадаптації, функціональної недостатності на доклінічному рівні. Необхідно виділити ці стани, оцінити їх стійкість, схильності до зникнення або наростання.

Отже, можна стверджувати, що вивчення динаміки процесу адаптації до умов навчання у ЗВО студентів є недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

1.2. Теоретичні основи процесу адаптації першокурсників до вимог у ЗВО

Навчання у ЗВО для сучасної молоді людини - один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою. Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг ЗВО.

Особливу вагомість адаптаційні процеси набувають за умов зміни середовища життєдіяльності, щонайперше на початкових етапах навчання у ЗВО. Вони вимагають від молоді людини активації механізмів адаптації. Так, доведено, що формування нового стереотипу поведінки упродовж першого року навчання призводить до дезадаптаційного синдрому в першокурсників.

Аналіз першоджерел дав змогу виділити різні підходи до визначення поняття «адаптація». Дослідження дають змогу констатувати, що аналіз адаптаційних можливостей студентів першого року навчання дуже важливий, тому що дезадаптація може позначитися погіршенням роботи пізнавальної сфери, зміни в емоційно-почуттєвій сфері.

У традиційному плані адаптація студентів першого курсу розглядається як сукупність трьох аспектів, відображаючих основні напрямки діяльності студентів:

- адаптація до умов навчальної діяльності (пристосування до нових форм викладання, контролю та засвоєння знань, до іншого режиму праці та відпочинку, самостійному образу життя);
- адаптація до академічної групи (включення до колективу академічної групи та курсу, засвоєння його правил, традицій);
- адаптація до майбутньої професії (засвоєння професійних знань , умінь та навичок).

У реальному житті ці аспекти пов'язані між собою. Педагогічне управління процесом адаптації передбачає:

1. Інформування студентів про труднощі адаптаційного періоду і способів їх подолання;
2. Формування у студентів прагнення до оптимальної адаптації, перебудови поведінки, удосконалення своєї особистості відповідно з новими вимогами, тобто активізація самовиховання;
3. Допомога студентам в організації самовиховання.

Труднощі адаптації студентів на початкових етапах навчання у ЗВО обумовленні низкою особливостей. У ЗВО система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, самостійністю і відповідальністю студентів. Особливості переходу із середньої школи до ЗВО пов'язані не тільки з перебудовою провідного типу діяльності, але і з входженням особистості в новий колектив. Вступ до ЗВО є переломною подією вжитті молодих людей.

Найбільші труднощі полягають у зміні соціальної позиції при переході зі шкільного соціуму, зміні способів навчальної діяльності, зміні звичних для школяра зв'язків, відносин і стереотипів поведінки. Навчання у ЗВО потребує вміння самостійно організувати навчальну діяльність. Дослідження проблеми адаптації студентів першокурсників до умов навчання у ЗВО дає підстави для висновків про її невирішеність і навіть загостреність в сучасних умовах розвитку суспільства. Не дивлячись на достатньо уважне ставлення до цієї проблеми з боку науковців, існують невирішені до кінця питання надійності критеріїв адаптації до умов навчання в конкретному навчальному закладі. Залишається недостатньо розробленою система рівнів адаптації студентів до нових умов навчання із врахуванням всіх основних її компонентів.

На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості, яка полягає у здатності кожної молодої людини опанувати сукупність соціальних ролей. Цей період збігається з періодом юності і відрізняється складністю становлення особистісних рис. Розвиваються такі

якості особистості як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем – сенс буття, життєві цілі, спосіб життя тощо.

Дослідження процесу адаптації першокурсників в умовах ЗВО дозволяють виділити наступні головні труднощі: переживання, пов'язані з перехідним періодом: від шкільного до дорослого життя; невизначеність мотивації вибору професії; недостатня психологічна підготовка до самостійного життя, необхідності приймати рішення, брати на себе відповідальність за власні дії і вчинки; невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, що підсилюється відсутністю звичного повсякденного контролю педагогів та батьків; нові умови діяльності студента у ЗВО – це якісно інша система співвідношення відповідальності і залежності, де на перший план виступає необхідність самостійної регуляції своєї поведінки; пошук оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах; налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході до гуртожитку; відсутність навичок самостійної роботи та інші. Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, вадами виховання в родині і школі. Знання індивідуальних особливостей студента, на основі яких будується система включення його в нові види діяльності і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації психологічно комфортним.

У результаті вивчення психологічної та педагогічної літератури з проблем вищої школи стосовно адаптації першокурсників визначають зовнішні і внутрішні види адаптації, синтез яких і визначає поняття «загальної адаптації». Зовнішня адаптація передбачає професійну і соціальну адаптації, внутрішня – біологічну і психологічну адаптації.

Багатовимірну систему зовнішньої і внутрішньої адаптації ми можемо визначити як «соціально-психологічна адаптація», складовими якої є:

- професійна адаптація: профорієнтаційна адаптація; адаптація до навчального процесу (дидактична адаптація);
- соціальна адаптація: пристосування індивіда до групи, всього студентського колективу; прийняття нормативно-правових вимог перебування у ЗВО; осмислене прийняття норм моралі та культури; адаптація до умов проживання у гуртожитку;
- біологічна адаптація: адаптація організму до нових умов (кліматичних, побутових, санітарних), режиму праці, сну, фізичних та нервових навантажень; режим і якість харчування;
- психологічна адаптація: стан психологічного задоволення (незадоволення), комфорту (дискомфорту), відчуття внутрішньої і зовнішньої гармонії (дисгармонії) від успішності (неуспішності) професійної, соціальної та біологічної адаптацій; вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності .

На процес адаптації впливають відповідні фактори, які є сукупністю умов чи обставин, що і визначають рівень, темпи, а також стійкість і результат адаптації. Знання і аналіз цих факторів є неодмінною умовою і передумовою керування адаптаційними процесами.

Виділяють внутрішні і зовнішні фактори соціально-психологічної адаптації студентів до умов ЗВО.

Фактори професійної адаптації: ставлення студентів до обраної професії і бажання працювати в певній галузі знань; прагнення поглибити знання про особливості професії, стати фахівцем в обраній спеціальності; рівень підготовки абітурієнта до навчання у Закладі вищої освіти: відповідність обсягу і рівню знань, умінь і навичок абітурієнтів вимогам освітнього процесу; потреба абітурієнта в навчальній діяльності; усвідомлення необхідності засвоєння визначеного обсягу знань для одержання професійної освіти; стійкий інтерес до предметів спеціального і загального циклу; набуття навичок самостійності в навчальній і науковій праці; потреба самоосвіти; уміння застосовувати знання на практиці;

структура та організація навчального процесу; професійна та педагогічна компетентність викладачів навчального закладу; наявність інституту кураторства; педагогічний і психологічний моніторинг ходу навчального процесу; індивідуальний підхід до студента, незалежно від показників успішності; задоволеність міжособистісними відносинами у студентській групі та інші.

Фактори соціальної адаптації: рівень розвитку духовності особистості; рівень соціальної і моральної зрілості; рівень психологічної культури; рівень культури поведінки; рівень правової культури; рівень мовленнєвої культури; індивідуально-особистісні особливості розвитку психологічних процесів; бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу; комунікативні властивості особистості; вироблення особистісного стилю поведінки, здатність до її кореляції; реалізація у навчальному закладі принципів педагогіки співробітництва та інші.

Фактори біологічної адаптації: загальний стан здоров'я і тип організації нервової діяльності; санітарно-гігієнічні умови навчання; організація побуту, харчування, відпочинку студентів.

Визначення і аналіз факторів адаптації ускладнено тим, що психологічна адаптація, з одного боку є умовою різних адаптаційних процесів, а з іншого – вона є їх кінцевим результатом, як певний психологічний стан задоволення (незадоволення), комфорту, гармонії. Тому факторами психологічної адаптації є: успішність (неуспішність) професійної, соціальної та біологічної адаптацій (професійне самовизначення, соціальний статус, сформованість соціально-значимих здібностей, якостей, становище в колективі, задоволення (незадоволення) особистим статусом, можливість прояву індивідуальності та ін.); характерологічні особливості і якості особистості; вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності; наявність служби психологічної підтримки; розробка і впровадження соціально-психологічних засобів формування й корекції адаптованості студентів перших курсів вищих навчальних закладів.

Визначальним внутрішнім критерієм адаптації студента в умовах ЗВО і узагальненим критерієм адаптації загалом, є стан задоволення процесом і результатом педагогічної, соціальної та біологічної адаптації. Причому, даний стан не є результатом пристосування до об'єкту адаптації, а результатом взаємодії людини з відповідним середовищем. Взаємодія передбачає процес взаємовпливу, що приводить до зміни як людських якостей так і самого об'єкту. Взаємодія щільно пов'язана з визнанням активної ролі особистості в процесі адаптації та з підвищенням статусу свідомої перетворюючої поведінки.

Тому, важливим є розвиток у людини відповідних властивостей, які б, з одного боку, були чинниками впливу на об'єкт (середовище) адаптації, а з іншого, виступали внутрішніми детермінантами і складовими стану задоволення процесом і результатом адаптації. До них ми можемо віднести такі:

- висока мотивація розвитку духовності, соціальної, професійної компетентності та самоактуалізації загалом;
- адекватність самооцінки;
- почуття власної гідності;
- розвиток внутрішньої свободи;
- здатність відстоювати свої переконання;
- здатність будувати конструктивні взаємини;
- здатність керувати своїм емоційним станом;
- розвинуті комунікативні здібності;
- розвинені механізми саморефлексії;
- усвідомлення потреби самоосвіти;
- конструктивне ставлення до критики інших;
- відкритість;
- мотивована критика власного сценарію і стратегій поведінки;
- повага до людини;
- бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу;

- стан здоров'я людини та інші.

В.А.Душкова виділяє зовнішні критерії:

- виконання студентами правил і вимог навчального процесу;
- пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу;
- навички самостійності в навчальній і науковій сферах; реалізація завдань самоосвіти;
- уміння застосовувати знання на практиці;
- актуалізація в життєдіяльності особистості високого рівня соціальної і моральної зрілості, психологічної культури, правової культури, мовленнєвої культури, культури поведінки, рівня розвитку духовності особистості загалом;
- участь у суспільному житті навчального закладу;
- міжособистісні взаємини студента у студентському середовищі (групі);
- безконфліктна поведінка;
- комунікативна компетентність;
- вироблення власного стилю поведінки та інші.

Комплексне знання сукупності факторів соціально-психологічної адаптації, орієнтацію на певні критерії, що характеризують результативність процесів адаптації, можуть стати методичним підґрунтям для роботи куратора, який не тільки здійснює моніторинг, але і контролює процеси адаптації першокурсників.

Водночас перші місяці навчання, особливо перші атестації, а потім заліки й іспити виявляють багато студентів, які з різних причин відчують труднощі в навчанні, тому потребують педагогічної допомоги. Нарешті, виявляються такі студенти, які за своїми особистими якостями не готові до навчання у ЗВО. Можна виділити декілька факторів, які лежать в основі типових труднощів, що відчують студенти молодших курсів у період адаптації:

1. Недостатній рівень шкільної загальноосвітньої підготовки, в основі якої, як правило, лежать нерозвинені працьовитість і допитливість, дефіцит особистої відповідальності й навчальної активності, невисокий рівень духовного та інтелектуального потенціалу.

2. Більшість молодих людей, які приходять до ЗВО, слабо володіють вираженими навичками навчальної роботи, недостатньо володіють прийомами раціонального мислення, запам'ятовування, концентрації й розподілу уваги. У багатьох студентів слабо виражена волева регуляція в подоланні труднощів, що виникають під час навчання. Як правило, у вчорашніх школярів відсутні стійкі навички користування навчальною літературою, конспектування, раціонального читання, організації своєї самостійної роботи, особливо її планування.

3. Значна частина студентів приходить до ЗВО з наївним переконанням у тому, що їх абсолютно всього повинен хтось навчити, все показати й пояснити. Вони бачать себе в звичній для умов середньої школи пасивній ролі, а не активній ролі студента ЗВО, основне завдання якого – здобування знань самостійною напруженою працею.

4. Слабко виражений рівень загальної культури, етичної та трудової вихованості, що виявляється на фоні обмеженого життєвого досвіду й соціальної зрілості. Несумлінне ставлення до навчальної праці, до слова і справи, світоглядна й соціальна інфантильність.

5. Недостатня вираженість установки студентів на прогресію разом із слабким проявом ціннісного ставлення до знань. Чимало студентів лише в ході адаптації починає усвідомлювати всю серйозність зробленого ними життєвого вибору. При цьому одні розчаровуються, другі – байдуже упокорюються, треті – починають виявляти цікавість до майбутньої спеціальності й робити боязкі кроки до ознайомлення з нею.

6. Невпевненість багатьох студентів-початківців у тому, що їм під силу успішне навчання у ЗВО. Далеко не всі випускники загальноосвітньої школи

об'єктивно в змозі справитися з вимогами, обсягом і темпом роботи, що традиційно склалися у ЗВО й розраховані на здібних і підготовлених людей.

Адаптацію студентів молодших курсів до умов навчання у ЗВО необхідно визнати однією з найбільш значущих педагогічних проблем вищої школи. Недостатня психологічна та практична підготовленість багатьох випускників середньої школи до вузівських форм і методів навчання призводить не тільки до їх неуспішності. Невміння студентів самостійно перебудовувати способи навчально-пізнавальної діяльності відповідно до нових умов навчання викликає в них відчуття розгубленості, незадоволеності та спричиняє негативне ставлення до навчання в цілому. А.М. Колесова наголошує на тому, що у деяких студентів першого курсу процес адаптації до нових умов, нових вимог і вироблення оптимальних моделей успішної навчальної діяльності у ЗВО відбувається дуже повільно й болюче, таким чином, створює умови для згасання виробленої в школі звички відповідального ставлення до навчання.

Для успішного оволодіння вміннями й навичками вузівського навчання студентам, які починають навчатися, необхідно знати, які ж стереотипи навчальної діяльності сформовані в школі, що ускладнює навчання у ЗВО й потребує відповідної перебудови. Найважливіші з них такі:

1. Несформованість у випускників середньої школи багатьох важливих прийомів осмислення матеріалу (логічні операції зіставлення, аналізу, виділення головного в матеріалі, що вивчається, систематизація і класифікація фактів тощо), що вивчається, а іноді й звичка до механічного його запам'ятовування негативно позначається на навчальній діяльності у ЗВО, де першокурсники стикаються з принципово новими вимогами в цьому плані. Так, зокрема, для глибокого засвоєння лекційного матеріалу необхідно одночасно слухати, проводити розумову обробку висловлюваного матеріалу, виділяти й записувати головні питання. Проте вироблена в школі звичка проводити роботу за осмислення матеріалу, що вивчається, під керівництвом вчителя перешкоджає сприйняттю нової інформації.

2. Вплив стереотипів шкільного навчання значною мірою виявляється в організації навчальної роботи у ЗВО. Як відомо, система шкільного навчання побудована таким чином, що пояснення нового матеріалу і його закріплення поєднано в одне ціле самою структурою уроку. Водночас у ЗВО така синхронність відсутня. Більше того, виклад нового навчального матеріалу на лекції і його закріплення на семінарських та практичних заняттях часто розділені тривалими проміжками часу. Тим часом, звикнувши за роки шкільного навчання до закріплення знань під керівництвом учителя, першокурсники не усвідомлюють необхідності систематичної самостійної роботи із засвоєння матеріалу, що вивчається, і не знають основних психолого-педагогічних вимог до її організації, що спричиняє ряд серйозних недоліків у їх навчальній роботі.

3. Специфіка вузівського навчання багато в чому зумовлена відсутністю систематичного поточного контролю якості засвоєння знань. У середній школі, як відомо, контроль за навчальною роботою і засвоєнням матеріалу, що вивчається, здійснюється на кожному уроці. Систематичний поточний контроль багато в чому позитивно позначається на вдосконаленні знань учнів, дає змогу виявити ефективність вживаних прийомів розумової праці, а також регулювати процес навчання. У ЗВО знання студентів оцінюються двічі на рік під час заліково-екзаменаційних сесій. Але, звикнувши за багато років шкільного навчання звіряти свій ритм навчальної роботи з оцінкою в щоденнику, багато першокурсників психологічно зовсім не підготовлено до того, що хоча їх знання оцінюватимуть тільки через півроку, їм треба регулярно працювати самостійно.

Відчуваючи себе досить вільними від педагогічного контролю, багато першокурсників підміняють регулярну роботу за освоєння знань епізодичними, безсистемними заняттями, що, природно, позначається на якості навчання. Намагаючись надолужити згаяне, вони ґрунтовно опрацьовують вивчений матеріал лише напередодні іспитів. Відновлення

згасаючих відомостей про предмет вивчення «штурмом» за два-три дні перед іспитами є істотним недоліком навчальної роботи студентів.

Висновки до розділу 1

Проблема адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання у вітчизняних навчальних закладах, які самі на сьогодні перебувають у стані реформаційних змін, є надзвичайно актуальною.

Як теоретична, ця проблема хвилює людство з античних часів, що знайшло втілення у педагогічній діяльності та наукових ідеях Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана, К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинський, сучасні науковці І. М. Соколова, В. І. Медведєв, В. В. Лагерєв та ін. Проблема адаптації вивчалась представниками різних наук: філософії, соціології, психології, педагогіки та ін.

Вивчення значного числа наукових джерел засвідчило, що на теоретичному рівні механізми адаптаційних процесів у різних аспектах (біологічному, психологічному, соціальному, педагогічному, професійному тощо) вивчено досить ґрунтовно, але швидкі зміни сучасного світу вимагають постійного більш глибокого вивчення адаптаційних проблем.

У ході дослідження нами були систематизовані та схарактеризовані теоретичні основи та процесу адаптації студентів нового набору до умов вищої школи, а саме: різні підходи до визначення сутності наукових категорій проблеми, насамперед, адаптації, адаптивності, деадаптації та ін.; визначення мети та завдань адаптаційних процесів, розгляд їхньої сутності з різних аспектів, визначені критерії та фактори впливу на різні види адаптації: біологічну, соціальну, психологічну, професійну тощо.

Визначено сфери розбіжностей у навчанні в середній та вищій школах, що приводять до утруднень адаптаційних процесів для вчорашніх випускників середніх шкіл.

Окреслені у ході дослідження теоретичні особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до вимог навчання у ЗВО, з одного боку, створюють можливості для розгляду практики здійснення такої адаптації, а з іншого – вимагають від науковців постійного та поглибленого вивчення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ХНМУ

2.1. Процес адаптації студентів-першокурсників у педагогічній практиці ЗВО

Проблема адаптації є надзвичайно актуальною як у науці, так і в суспільному житті. Адаптація визначає оптимальну збалансованість людини і середовища на особистісному рівні, що дозволяє їй реалізувати актуальні потреби, пов'язані з ними значущі цілі і професійне становлення.

В сучасних умовах, коли проходить процес інтеграції української вищої освіти в європейську систему, і це пов'язано з підвищенням якості підготовки фахівців, що є одним з основних принципів Болонського процесу, особливого значення набуває адаптація першокурсників до нових умов навчальної діяльності, до нових вимог, до нових форм контролю тощо.

Пристосування студентів першого курсу до нових умов вищої школи належить до найскладніших питань сучасної вищої освіти, оскільки непристосованість створює значні труднощі у навчальному процесі на першому курсі, а також є причиною їхньої незадовільної успішності, а в деяких випадках і відсіву. У зв'язку з цим останнім часом збільшилася кількість досліджень, які відображують специфіку адаптації студентів 1-го курсу до навчальної діяльності (Ю.О. Бохонкова, Л.К. Гришанов, О.Г. Солодухова, О. А. Резнікова).

Формування досвідченої, творчої особистості, а також забезпечення пріоритетності розвитку людини - головні завдання, які поставлені перед працівниками вищої освіти України.

Адаптація – процес активного і творчого пристосування індивіда до умов соціального середовища, зокрема до умов навчання і виховання в навчальному закладі.

Основну масу студентів, які навчаються у ЗВО, становлять юнаки та дівчата віком 18-25 років. Тому одним із головних завдань педагогічної практики у вищій школі є вивчення особливостей студентської молоді. Якщо в арсеналі педагогічної науки є багата монографічна література з адаптації дітей шкільного віку, то узагальнюючих робіт щодо цього процесу для індивідів юнацького віку значно менше. Студентство у педагогічному та психологічному відношеннях ще вивчено недостатньо.

Існує дві думки щодо визначення студентства. Одні вчені стверджують, що в студентському віці в юнаків та дівчат лише розвиваються ті тенденції, які вже було закладено у старшому шкільному віці, отже, студентство не становить особливого етапу в розвитку людини. Прихильники іншої думки відносять студентство до категорії дорослих людей, яких педагоги та психологи не диференціюють. В аргументах прихильників обох думок міститься частина істини, але це не дає підстав не вивчати студентський вік, як самостійний та важливий етап у розвитку людини.

Студентство – частина дорослого населення, яка об'єднується поняттям «молодь» і виховання якої, є обов'язком педагогів вищої школи. Студентська діяльність – це нова форма суспільної практики. Усі проблеми, що виникали перед старшими школярами як суто теоретичні та віддалені, стають для студентів проблемами практичними. Перехід від старшого шкільного віку до вузівського супроводжується труднощами, часто – зміною звичних умов життя.

Вже в старшому шкільному віці у значної частини юнаків та дівчат формуються інтереси до різноманітних галузевих знань. Після вступу до ЗВО в молодих людей, з одного боку, звужується сфера інтересів у напрямі їх професіоналізації, з іншого – розширюється сфера інтересів у обраній галузі знань. У зв'язку з цим ряд попередніх інтересів відступає на другий план.

Якщо школяр вступає до гуманітарного ЗВО, то звужується сфера інтересів до технічних наук, і навпаки.

У процесі адаптації студентам необхідно подолати низку суб'єктивних і об'єктивних труднощів. Суб'єктивні труднощі викликані індивідуальними особливостями анатомо-фізіологічного, психічного і соціального розвитку. У переважній більшості особистість може подолати їх самостійно, спираючись на власний соціальний досвід. Та все ж і тут необхідна цілеспрямована педагогічна допомога старших. Це уважне ставлення до студента, який, потрапивши в коло незнайомих людей і зіткнувшись з новими обставинами, відчуває психологічний дискомфорт, незручність, ніяковість, невпевненість.

До об'єктивних труднощів належать ті, які визначаються середовищем, обставинами, особливостями діяльності конкретного ЗВО. На них студент не може здійснити безпосередній вплив, змінити їх на свою користь. У цьому плані можна виділити три групи труднощів: соціальні, навчальні, професійні. Соціальні труднощі викликані зміною місця мешкання, новими умовами життя, особливостями спілкування зі значним колом нових людей (викладачами, колегами, обслуговуючим персоналом); необхідність самостійно вести свій бюджет, влаштувати власний побут, звикати до нового режиму і розпорядку дня та інше. Тут потрібна допомога старших - досвідчених викладачів. Варто організувати і провести 1-2 ділові гри «Знайомство», під час яких дати змогу студентам познайомитися між собою, а також з викладачами і навчально-допоміжним персоналом, з якими студенти мають спілкуватися під час навчання. Доречними можуть бути розповіді декана про факультет та ЗВО в цілому, про його підрозділи. Потрібна окрема розповідь про бібліотеку, читальні зали, навчально-методичні кабінети. З цією метою варто використати також екскурсію по ЗВО. Студенти з користю для себе сприймуть поради щодо організації побуту в гуртожитку, ведення свого бюджету. І навіть екскурсія-розповідь про місто, яке є новим і малознайомим для багатьох першокурсників, сприятиме подоланню труднощів.

Навчальні труднощі викликані тим, що студенти зустрічаються з новими формами і методами навчальної діяльності, особливостями організації самостійної роботи, контролю за нею з боку викладачів. Необхідність слухати, конспектувати лекції, готуватися до семінарських занять, виконувати лабораторні роботи, брати участь у колоквіумах, проходити поточну атестацію чи складати щосеместру заліки і екзамени - все це багато в чому нові і незвичні аспекти навчальної діяльності вчорашніх учнів загальноосвітньої школи. Вмілі і застережливі дії викладачів допоможуть студентам здолати ці труднощі, адаптуватися до незвичних форм, методів і видів навчальної роботи. *По-перше*, це ознайомлення студентів з психолого-педагогічними особливостями форм, видів, методів організації навчання у вищій школі. *По-друге*, допомога в оволодінні методами і прийомами навчальної роботи. Це має здійснюватися як на окремих заняттях, так і в процесі читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних, практичних занять. *По-третє*, варто дотримуватися спеціальної методики читання лекцій для студентів-першокурсників у перші два-три місяці щодо структури і темпу, навчаючи студентів прийомів слухання лекції, запису її змісту. Також на перших етапах доречно проводити не семінари, а просемінари.

Ефективними методами організації навчальної роботи студентів-першокурсників є чітке дозування завдань на кожне заняття, а також контролю і оцінювання самостійної роботи. Це зумовлено тим, що переважна більшість випускників загальноосвітніх шкіл недостатньо володіє методами самостійної навчальної роботи, у них не до кінця сформовані вміння самоаналізу і самооцінювання. Поступово треба вести студентів до оволодіння системою самоаналізу, вироблення почуття відповідальності за результати навчання. Нехтування таким підходом нерідко призводить до того, що частина студентів, не відчуваючи щоденного контролю за навчальною працею з боку викладачів і батьків, до якого вони звикли

впродовж навчання в загальноосвітній школі, починає відставати у навчанні, не встигає.

Порівняно менш складними є професійні труднощі. Якщо вони можуть виступати певним бар'єром в оволодінні професією лікаря, пілота, актора, хіміка тощо, то в процесі оволодіння професією педагога труднощі долаються поступово шляхом оволодіння знаннями з вікової фізіології, психології, педагогіки, фахових методик, виконання завдань педагогічної практики, перші кроки якої спрямовані на адаптацію до педагогічної діяльності. Однак частина студентів стикається зі значними труднощами на перших етапах навчально-виховної роботи з учнями. Окремі з них розчаровуються у своєму професійному виборі. Своєчасна допомога досвідчених педагогів, переконування у можливості подолання труднощів, оволодіння ефективними методами роботи сприяють формуванню впевненості в успіху педагогічної праці.

Навчання у ЗВО – період найбільш інтенсивного розквіту інтелектуальних та моральних сил людини. К.Д. Ушинський називав вік від 16 до 22–23 років найбільш вирішальним періодом у житті людини. Він писав: «Саме тут завершується період утворення окремих уявлень, і якщо не всі вони, то значна частина їх групується в одну мережу, достатньо простору, щоб віддати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку думок людини та її характеру. Важливо, щоб матеріал, який у цей час вливають у душу юнакам, був доброї якості».

До моменту вступу до ЗВО більшість юнаків та дівчат досягають фізичної зрілості. Однак психічний розвиток особистості триває. Процес розвитку особистості проходить низку послідовних стадій, кожна з яких характеризується своїми рисами, структурою психічної діяльності, особливостями зв'язків психічних процесів та якостей особистостей, її взаємин з довкіллям. Наступна стадія підготовлюється попередньо та переходить у нову, більш високу, з характерними для неї особливостями мотиваційної, операційної та змістової сторін психічної діяльності у взаємозв'язку їх.

У розвитку нервової системи виникають нові структури. У зв'язку з цим перебудовується діяльність раніше сформованих структур. У діяльності центральної нервової системи старшокласників завдяки постійній зміні в одному і тому ж порядку одних і тих самих дій, засобів, вчинків виникають певні зв'язки умовних рефлексів, які необхідно змінювати, пристосовувати з переходом до Закладу вищої освіти до нових умов, нових вимог. Пластичність нашої нервової системи забезпечує цей перехід, але перебудова відбувається у кожного студента по-різному – швидко або повільно, важче або легше, залежно від індивідуальних особливостей студента, підготовленості до цього переходу школою, сім'єю, організацією нового для нього вузівського життя та іншими факторами.

У школі навчання – це дозоване засвоєння навчального матеріалу на кожний урок; у ЗВО – це навчальний процес, що має науково-пошуковий, творчий характер, пов'язаний з глибоким самостійним засвоєнням знань, дозованих не на урок, а на семестр, пов'язаний з опануванням новими методами роботи ЗВО. У школі – щоденний контроль, перевірка поточної успішності, у Закладі вищої освіти – подання нового матеріалу та перевірка його засвоєння розділені тривалими проміжками часу. Зростаючий обсяг роботи у ЗВО іноді здається першокурсниками нездійсненним, а відсутність щоденного контролю за їхньою роботою призводить до того, що вільний час першокурсники уявляють безмежним порівняно зі школою.

Одним із недоліків роботи загальноосвітньої школи є слабка підготовка випускників до навчання у вищій школі. Йдеться не про якість та кількість набутих у школі знань, а про підготовленість випускників до організації, методів навчання у Закладі вищої освіти. Середні школи, ліцеї, гімназії шукають шляхи ліквідації цього недоліку. У старших класах широко впроваджують лекції, пишуть реферати, конспектують першоджерела, організовують самостійну роботу над книгою, проводять семінарські заняття, вводять залікову систему оцінки знань учнів тощо. Водночас досвід доводить, що студенти перших курсів не вміють правильно організувати працю в

нових для них умовах вищої школи, не підготовлені до нових вимог, методів роботи. Незадовільна робота першокурсника виявляється у відсутності чіткого режиму роботи, системи, заданого ритму і темпів роботи, послідовності та систематичності, у невмінні правильно розмежовувати працю і відпочинок, активно відпочивати, у незнанні вузівських методів самостійної роботи.

Середнє число годин самостійної роботи коливається між січнем та лютим (8-9 год. на добу) і вереснем – груднем (1-2 год. на добу). Поривчастість, «стрибки», «штурм» у період сесії викликають велике напруження, яке змінюється тривалим періодом бездіяльності. Навряд чи потрібно доводити шкідливість такої системи.

Наступна суперечність, що гальмує, на нашу думку, необхідну перебудову, виявляється у невідповідності у багатьох першокурсників фізичної та суспільної зрілості. Осмислення своєї фізичної зрілості, новий статус у суспільстві – вступ до Закладу вищої освіти, одержання студентського квитка, залікової книжки, стипендії, перехід до самостійного життя в гуртожитку, виборчі права, законодавче право укладати шлюб переконують вчорашнього школяра в тому, що він – самостійна доросла людина.

Безумовно, до повноліття людина поступово набуває того ступеня фізичної, суспільної, психічної зрілості, який робить її здатною до самостійного трудового життя та діяльності. Однак ступінь цієї зрілості різний у студентів молодших курсів. Помилково було б вважати, що до моменту закінчення школи юнаки і дівчата стають цілком самостійними, морально зрілими людьми, які вміють самостійно жити, приймати правильні рішення. Отже, завдання вищої школи – не вважати, що керуючи дорослими людьми, ми маємо справу з людьми, зрілими у суспільному, соціальному розумінні цього слова.

Необхідна більш цілеспрямована робота у вищій школі з формування переконань студентів щодо перетворення цих переконань у правильні вчинки

та дії. Під час вступу до Закладу вищої освіти особистість продовжує формуватись під впливом нового становища, яке вона займає в суспільстві порівняно зі школою, нового колективу, оточення, умов, вимог. Розширюється коло відносин студентів з іншими людьми. У школі – клас, у ЗВО – курс, група, де інші стосунки, суспільні функції, вікові категорії. У школі основне середовище – однолітки, у ЗВО на одному курсі навчаються люди різного віку юнацького (до 21 року), зрілого віку (до 35 років), які мають різний життєвий досвід, знання, сімейний стан та ін.

Новий студентський колектив, новий характер навчання, зростаюча самостійність та активність справляють вирішальний вплив на формування та розвиток особистості порівняно зі шкільним віком, змінюються і мотиви діяльності студентства. Навчання набуває професійної спрямованості, конкретного змісту, тому що здобуття знань, умінь, розвиток здібностей стає важливою умовою професійної кваліфікації майбутнього спеціаліста. Пізнавальні інтереси стають вибірконими, набувають професійної спрямованості. Перехід зі школи у Заклад вищої освіти – складний етап. Набуття нових знань, умінь, інший режим, стиль та методи роботи, нове середовище, нові незвичні умови – все це сприяє становленню нового ряду умовних рефлексів, нового динамічного стереотипу. Цей перехід відбувається надто індивідуально, іноді навіть з надзвичайним напруженням нервової системи. Студенту, який прийшов у Заклад вищої освіти одразу після школи, набагато легше перебудуватись, ніж дорослій людині, яка звикла на виробництві, в армії до іншого режиму, інших умов. Пояснити це можна більшою схожістю умов життя школи та ЗВО, ніж ЗВО та виробництва, меншою зміною, переробкою динамічного стереотипу. Переробка стереотипу необхідна, зумовлена новими для студента умовами. Проте за відповідної підготовки сім'єю, школою до нових методів навчання у ЗВО, нового режиму, нових умов, наукової організації праці студентів у ЗВО цей перехід від шкільного життя до студентського може відбуватися більш м'яко, без зайвого напруження, значно швидше та ефективніше.

Якщо суперечності між знаннями, рівнем розвитку вчорашнього школяра та вимогами ЗВО є діалектичними, спонукають студентів до знань, до подолання труднощів, то суперечності про які йшлося вище (між новими умовами та невідповідністю до них студентів, між фізичною та суспільною зрілістю), є формально-логічними, ускладнюють і без того складний процес переходу зі школи у Заклад вищої освіти. Якщо діалектичні суперечності є об'єктивними, необхідними, то формально-логічних суперечностей можна позбутися за відповідної підготовки старшокласників до нових умов ЗВО.

Керувати процесом формування майбутніх спеціалістів без знання та врахування їхніх особливостей не можливо. Слід вважати, що і до виховання студентів прийнятне золоте правило К.Д. Ушинського, яке твердить: якщо ви хочете виховати людину у всіх відношеннях, то повинні вивчити її у всіх відношеннях. На молодших курсах навчаються і студенти, які вже досягли повної фізичної зрілості, і ті, які ще не досягли її. Загальним для тих та інших є трудове самовизначення, зроблений вибір професії, спільна трудова діяльність – навчання, а також нове становище їх у суспільстві, спільні професійні інтереси. Розвиток студентів молодших курсів відбувається під впливом цих змін, нових умов. Характер навчання справляє важливий вплив на формування особистості. Новий зміст навчання, методи роботи у ЗВО потребують великого рівня самостійності, активності особистості, здібності до узагальнення, абстракції, творчості. Пізнавальні інтереси студентів набувають професійної спрямованості, більш стійкого характеру. Інтенсивно розвивається увага, особливо довільна спостережливість, зростає значення абстрагованого, словесно-логічного, навмисного запам'ятовування. Розумова діяльність набуває більшого рівня узагальнення та абстрагування, що є необхідною передумовою формування теоретичного мислення. Для студентів характерні схильність до філософського підходу до явищ життя, критичність мислення. Прагнення заперечувати авторитети, встановлені правила, «все реформувати» пояснюється прагненням молоді до ідеального у своїх переконаннях.

Вплив навчання та виховання й у вищій школі опосередковується внутрішніми факторами, наприклад якостями нервової системи. Було б неправильно вважати, що з віком внутрішні умови розвитку особистості стають у всіх відношеннях більш сприятливими. У студентському віці розумова активність має вибіркового характеру і тісніше пов'язана зі змістовими професійними спрямуваннями особистості.

Юнацький вік – період кипучої енергії, прагнень, ентузіазму, романтики. Саме в цьому віці розвиваються моральні та інтелектуальні сили людини, триває формування духовного обличчя, рис характеру, якостей особистості. Студентству властиві узагальнення, вибіркові ідеали, в яких синтезуються кращі, на думку студентів, риси особистості. Юнацький вік відрізняється багатством різноманітних почуттів, серед яких переважають моральні. Спостерігається підвищений інтерес до етичних і моральних проблем (щастя, обов'язку, любові, дружби, товариства, шлюбу, сім'ї та ін.) [53, с.73-79].

Якщо процес адаптації не відбувається вчасно, то розвиток незадоволеності навчанням у ЗВО і порушень психічних функцій (мислення, увагу, пам'ять, сприйняття) відбувається за принципом зворотного зв'язку: чим більше накопичується порушень, тим більше вони посилюють процес подальшої дезадаптації. Починаються порушення з боку здоров'я. Спотворене або недостатньо розвинене уявлення про себе веде до порушення адаптації, що може супроводжуватися підвищеною конфліктністю, нерозумінням своєї соціальної ролі, зниженням працездатності, погіршенням стану здоров'я. Випадки глибокого порушення адаптації можуть призводити до розвитку хвороб, зривів у навчальній, професійній діяльності, антисоціальним вчинкам. Різкий перехід багаторічного робочого стереотипу часто призводить до стресових реакцій, що може стати причиною низької успішності студентів і труднощів у спілкуванні.

Проблема адаптації студентів до умов навчання у вищій школі являє собою одну з важливих завдань, досліджуваних в даний час у педагогіці і

дидактиці вищої школи [29]. При цьому специфіка процесу адаптації студентів у ЗВО визначається різницею в методах навчання як в середній так і вищій школах. Так, наприклад, першокурсникам бракує навичок і вмінь, які необхідні у вузі для успішного оволодіння програмою. Спроби компенсувати це посидючістю не завжди призводять до успіху. Проходить чимало часу, перш ніж студент пристосується до нових вимог навчання. Звідси часто виникають істотні відмінності в діяльності, і особливо в її результатах, при навчанні одного і того ж людини в школі та вузі. Крім того, слабка наступність між середньою і вищою школою, своєрідність методики та організації навчального процесу у ЗВО, великий обсяг інформації, відсутність навичок самостійної роботи викликають велике емоційне напруження, що нерідко призводить до розчарування у виборі майбутньої професії [54].

Педагоги розрізняють 5 етапів адаптації студентів до нових умов навчання. Наглядно ці етапи представлено на рис. 2.1

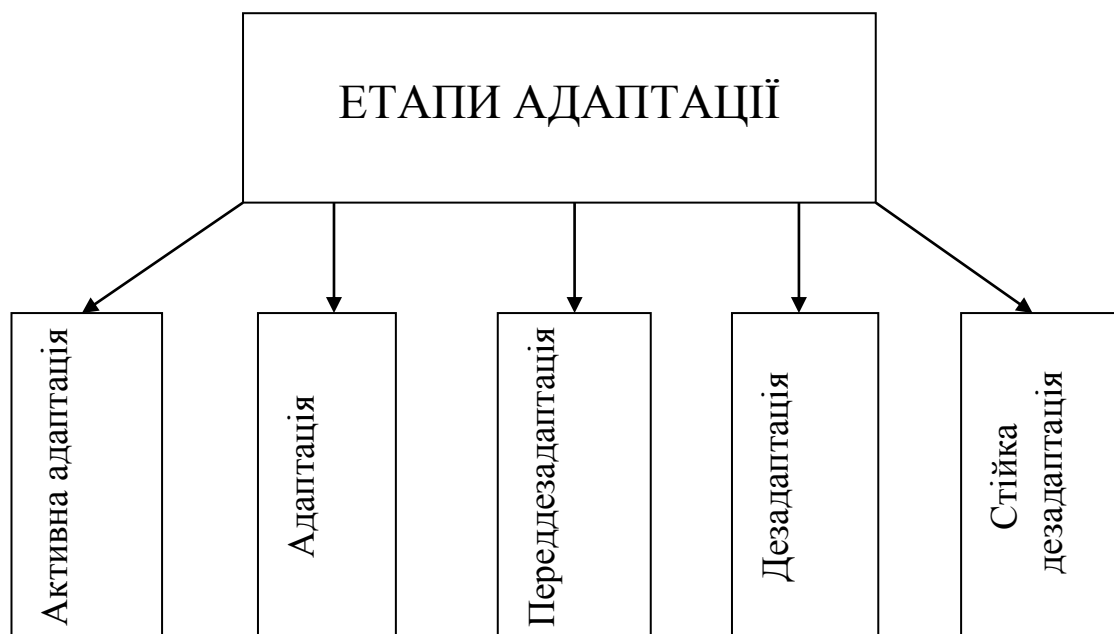

Рис. 2.1. Етапи адаптації

Відповідно до рівнів розрізняють 5 типів студентів в залежності від індивідуально-типологічних особливостей та розумових, емоційних, вольових, фізичних якостей.

Перший тип. У першокурсників спостерігається стан гармонії, задоволеності собою і іншими; вони добре вчаться і поведуться, не конфліктують. Жодних проблем з навчанням, досить високий рівень інтелекту і досягнень (оцінки «добре» і «відмінно»). З викладачами стосунки практично безконфліктні. З одногрупниками стосунки гармонійні, доброзичливі, досить високий соціометричний статус. Студент бере найактивнішу участь у всіх справах навчальної групи.

Другий тип. У таких студентів груп нового набору дезадаптація присутня у край епізодично; прояви її ситуативні, найчастіше в якійсь одній сфері; рідко виникає стан тривожності, дратівливості і агресії. Епізодичні порушення – невиконання завдань, неухважність, лінь, неухважність; в цілому студент є успішним. Стосунки з вчителями хороші, доброзичливі; конфлікти епізодичні з деякими викладачами, швидко вирішуються. Стосунки з одногрупниками вельми сприятливі, студент прийнятий колективом, має свою референтну групу, конфлікти рідкі. Охоче бере участь в багатьох справах, але в основному лише тоді, коли йому цікаво або приносить яку-небудь вигоду.

Третій тип. У таких студентів-першокурсників дезадаптація виявляється досить часто, носить тимчасовий характер, виявляється в декількох сферах; при певних обставинах виявляється стан внутрішнього дискомфорту, поганого настрою. З деяких дисциплін можуть бути серйозні проблеми: часто не виконує завдання, під час занять відволікається, розсіяний, забудькуватий; вчиться «з-під палиці»; оцінки, в основному, «задовільні». З викладачами стосунки, в цілому, нерівні, часто спалахують сварки, спостерігається незадоволення поведінкою викладача, проте це не порушує взаємовідношення в цілому. Хоча колективом одногрупників студент прийнятий, але його соціометричний статус невисокий: хлопці лише

епізодично приймають його в свої справи. Бере участь в багатьох справах навчальної групи, але в основному під тиском, за наказом, або в тих випадках, якщо захід подобається; у останніх – брати участь відмовляється.

Четвертий тип. У таких першокурсників дезадаптація носить стійкий характер; багато негативних звичок переростають у властивості особистості; стан тривожності майже постійно призводить до внутрішнього дискомфорту, конфліктів; характерні агресія, дратівливість, негативізм. За результатами навчання з багатьох предметів серйозні проблеми, студент найчастіше не виконує завдання, пасивний під час занять, відволікається, хуліганить; міцно зайняв позицію «неуспішного». Стосунки з викладачами, особливо з деякими, конфліктні; студент постійно отримує зауваження. Має в колективі низький соціометричний статус (ізолюваний); його не поважають, з ним не вважаються і практично бойкотують. Зворотний випадок – першокурсник стає негативним лідером. У справах навчального закладу практично не бере участь, пасивний, вносить елементи хаосу, неорганізованість; дуже рідко виконує разові доручення.

П'ятий тип. Студенти, в яких дезадаптація стійка, яскраво виражена; виявляється в девіантній поведінці, девіації, аутизмі, акцентуації характеру; характерні егоцентризм, запальність, негативізм, байдужість до інших, переважання мотивації гедонізму. Першокурсник практично дезадаптований в навчанні: не відвідує заняття, відстає в навчанні, хронічна неуспішність, веде асоціальний спосіб життя. Стосунки повністю порушені практично зі всіма викладачами (психологічний бар'єр); повне неприйняття вимог викладача і обов'язків студента. Повністю самоусувається від участі в справах, дезорганізує колектив, цинічний; якщо бере участь – те виступає як негативний лідер [55].

Не дивлячись на заходи, які реалізуються в ЗВО, що в значній мірі допомагають адаптації і зменшують термін входження студентів в навчально-виховний процес. Існує ціла низка проблем пов'язаних з низькою мотивацією вивчення навчальних дисциплін на різних рівнях.

2.2. Особливості практики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ

У ХНМУ проходить робота по адаптації. Щороку на I курс університету приходять студенти з різними поглядами на життя, на обрану професію, з різним рівнем базових знань, з різними традиціями, культурою і т.д. Вони потрапляють в нові умови життя та навчання, тому головним завданням є допомогти першокурсникам адаптуватися до цих нових умов, до нас – викладачів.

Згідно з вимогами Закону «Про вищу освіту» головною метою освіти та виховання на сучасному етапі є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, які сповідують загальнолюдські цінності, а також формують покоління, здатне навчатись упродовж життя.

Велике значення для реалізації цієї мети має розвиток студентської молоді через виховання активної професійної та громадської позиції, навчання основним принципам побудови професійної кар'єри і навичкам поведінки у сім'ї, колективі, суспільстві, системі соціальних відносин.

В організації виховної роботи ХНМУ керується Конституцією України, загальною декларацією прав людини, Законом України «Про вищу освіту», Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян»; Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті. На основі перелічених вище документів розроблена Концепція виховної роботи в ХНМУ.

Пріоритетним напрямком в її реалізації є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, спрямованої на втілення в життя української національної ідеї, виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадські права і свободу, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Проведення комплексу організаційно-виховних заходів в університеті, які сприяють досягненню цієї мети, складаються з планів кураторів академічних груп, планів кафедр і факультетів. Тобто у виховному процесі задіяні всі підрозділи університету, що робить його більш ефективним.

Виховна робота в ХНМУ проводиться згідно з планом виховної роботи на навчальний рік, затвердженим на засіданні Вченої ради.

Основними напрямками виховання в університеті, згідно з концепцією виховної роботи і загально-педагогічних вимог, є виховання правове, навчально-професійне, моральне, естетичне і екологічне, фізичне, організаційні заходи, національно-патріотичне виховання, виховання здорового способу життя.

Формування інтелектуального та світоглядного розвитку студентів здійснюється за допомогою таких засобів:

- виховні заходи під час навчального процесу;
- виховні заходи в позанавчальний час;
- виховання студентів власною поведінкою викладачів і співробітників університету.

Виховання поваги до професії здійснюється під час проведення навчальних занять. Основним завданням адміністрації університету в виховній роботі стало створення необхідних умов для формування та ефективного розвитку самоврядування студентів, яке отримує всі необхідні повноваження і несе відповідальність за управління тими аспектами студентського життя, які орієнтовані на додаткові дії адміністрації у сфері роботи зі студентами.

Ідея студентського самоврядування у ЗВО – це спроба поєднання інтересів особистості з інтересами держави – у формуванні діючої і обізнаної державної спільноти. Студентське самоврядування в університеті набуло значної чинності з 2000 року, коли пройшла студентська конференція і почалася його реорганізація на підставі чинних документів – Закону України «Про вищу освіту», Статуту ХНМУ та Положення про студентське

самоврядування в ХНМУ. Вважаємо за доцільне відмітити той факт, що саме в ХНМУ вперше в області, розроблено такий документ як «Положення про студентське самоврядування».

Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу, а саме: на якість навчання, підвищення рівня духовності і культури, формування активної соціально-життєвої позиції. Через своїх представників, яких обрано на демократичних засадах, студенти набувають вагомого голосу при вирішенні проблем навчання та відпочинку. Студентський комітет, до якого увійшли представники всіх факультетів і інших молодіжних структур, очолив голова, який є членом ректорату, приймальної комісії, Вченої Ради університету, обласної координаційної ради з питань молодіжної політики при губернаторі, обласної Президії профспілки працівників освіти і науки України, Всеукраїнської студентської ради при Міністерстві освіти і науки України.

В університеті складено єдину структуру студентського самоврядування: студком університету, студентські ради гуртожитків, студкоми факультетів, актив академічних груп. Головною ланкою у цій структурі, фундаментом всього студентського самоврядування повинна стати академічна група.

З метою формування у студентів почуття відповідальності, колективізму, відповідного психологічного клімату працівники ректорату і деканатів щомісячно проводять наради зі студентським активом, на яких розглядаються питання трудової дисципліни студентів, результати навчання, підіймаються проблеми організації самостійної роботи студентів та її методичного забезпечення, перспективи розвитку застосування кредитно-рейтингової системи в навчальному процесі.

Виховна робота є невід'ємною частиною педагогічного процесу і студенти повинні це відчувати з першого заняття. У зв'язку з цим на співробітниках кафедральних колективів I курсу лежить особлива відповідальність. Особливий контингент складають іноземці, особливо

англомовні студенти. Можна простежити тісний взаємозв'язок по вертикалі і по горизонталі, що дає позитивні результати рис. 2.2

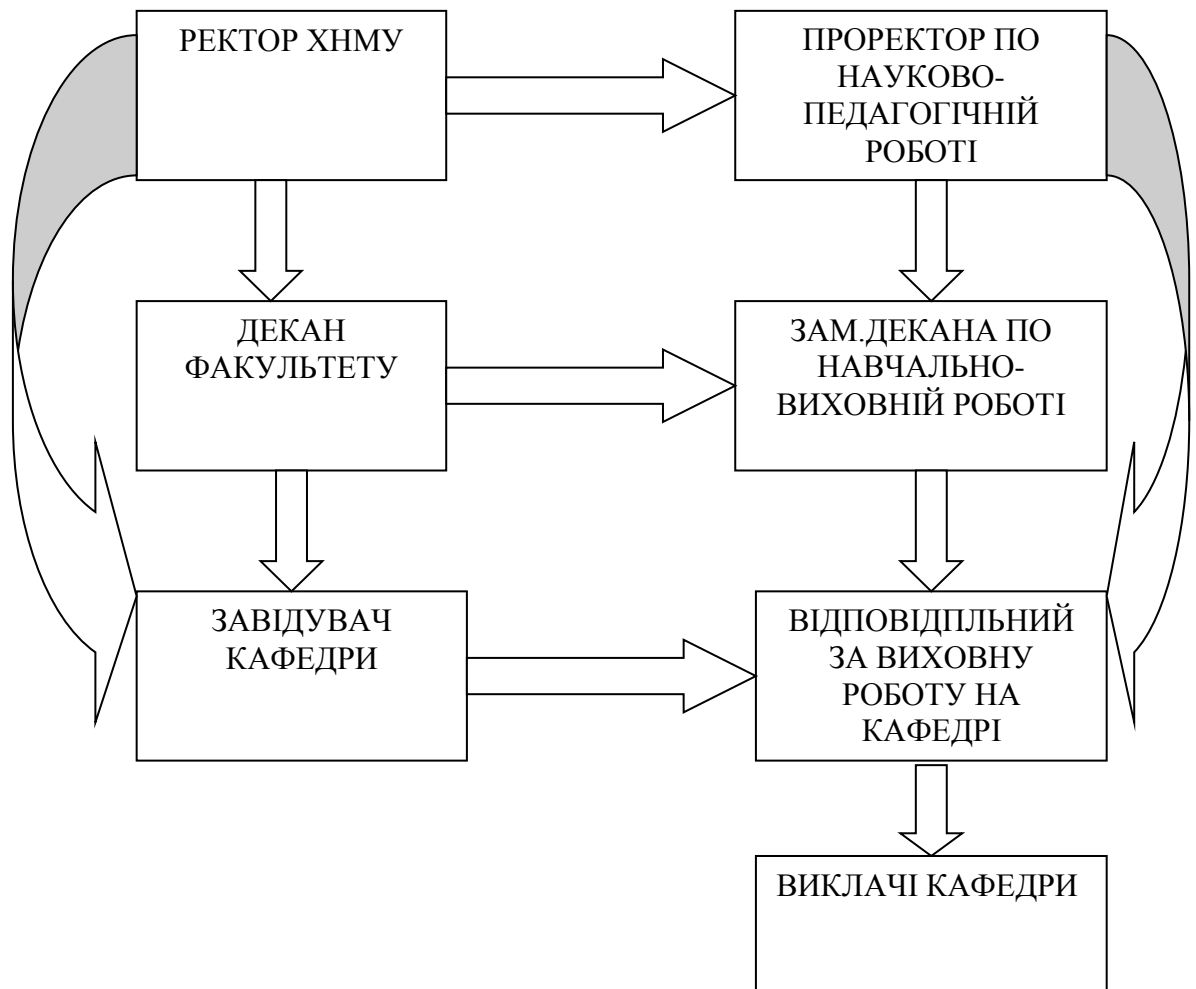

Рис. 2.2. Взаємозв'язок по вертикалі та горизонталі структурних підрозділів та учасників навчально-виховного процесу в ХНМУ

В ХНМУ є досвід впровадження «Пам'ятки студенту» (Додаток А), в якій відображені основні обов'язкові правила поведінки студента у ЗВО, яка видається першокурсникам, зі схемою метрополітену, в якій можна було б позначити місця розташування гуртожитків, кафедр ХНМУ, театрів, музеїв, пам'яток міста і т.д. Такий виховний підхід поліпшує адаптацію іногородніх студентів. Щоб зацікавити I курс створено 20-хвилинний мультимедійний фільм про історію кафедри, який демонструють студентам. Також створено книгу про історію кафедри, про тих людей, які працювали і працюють на

кафедрі. На першому практичному занятті ми знайомимо студентів з кафедрою, кафедральним музеєм, створений за допомогою студентів, з портретною галереєю великих науковців і колишніх завідуючих кафедри. Створено кабінет для самопідготовки студентів, де знаходиться міні-бібліотека (зібрана література на трьох мовах для всіх студентів), студент може щодня отримати консультацію чергового викладача і під контролем старшого лаборанта попрацювати з літературою. Як елемент виховної роботи створено навчальний кабінет «За здоровий спосіб життя», де зібрані плакати про шкodu куріння, алкоголю, наркотиків. До свят в коридорі регулярно вивішують банери: до Дня студента, Дня боротьби з туберкульозом, Новий рік, Різдво, Масляна, Дня Святого Валентина, 8 Березня, Великдень, Дня перемоги, Дня медичного працівника. Дуже важливим розділом виховної роботи є участь студентів в студентському науковому товаристві кафедри. Традиційно проводяться міжфакультетські конференції першокурсників. З кожним роком все велика кількість студентів приймає в конференції участь, особливо хотілося б відзначити англомовних студентів, кількість яких збільшується з року в рік. Переможці (кращі студенти) отримують в подарунок книгу з історії кафедри. Участь першокурсників в конференції допомагає їм влитися до лав студентів. Вони самі готують мультимедійні презентації, пишуть тези, звичайно ж радяться з викладачем. Ми розцінюємо міжфакультетські конференції, як метод і адаптації, і виховання першокурсників.

Організаційно-виховні заходи загально-університетського характеру проводить Центр культури і мистецтв (який має університет) разом з ректоратом, деканатами, профспілковим і студентським комітетами і намагається охопити всі сфери студентського життя у формуванні національної свідомості, фізично і морально здорової особистості та як слідство підвищенню рівня адаптованості. Для організації дозвілля студентів в рамках Центру культури і мистецтв працює 12 гуртків та творчих колективів, в яких займаються 325 студентів. Керівниками є викладачі

нашого освітнього закладу та творчі діячі міста. Колективи з кожним роком набувають більш професійного рівня. Деякі з них уже стали призерами молодіжних конкурсів та фестивалів.

Художні колективи Молодіжного центру ХНМУ «Арт-денс», «Іасса», «Радість», «Троянда» брали активну участь у міському конкурсі художньої самодіяльності «Студентська весна» та у Всеукраїнському фестивалі – конкурсі мистецтв студентів-медиків й працівників лікувальних установ України.

Творчий рівень мистецьких заходів постійно зростає, творчі майстерні колективів поповнюють нові учасники. З великою зацікавленістю з боку студентів були організовані такі заходи, як «Дебют першокурсника», «Ідеальна пара», новорічний святковий бал, «Міс університету», міжнародний творчий конкурс серед студентів факультету з підготовки іноземних громадян.

В 2006 році в університеті засновано спортивний клуб «Олімпія», при якому працює 14 спортивних секцій. В їх роботі беруть участь понад 300 студентів. Таким чином, більше 600 студентів університету можуть поглибити свої знання, розвинути творчі та спортивні здібності в названих клубах, гуртках, секціях.

Можна констатувати, що сьогодні у Харківському національному медичному університеті для організації дозвілля студентів, розвитку естетичних, професійних, спортивних інтересів створені всі необхідні умови.

Багато уваги приділяється виховній роботі зі студентами за місцем проживання - у студентських гуртожитках №1 і №2. Робота проводиться відповідно до «Плану ідейно-виховних заходів у студентських гуртожитках». Метою цього було більш активне залучення студентів до організації і проведення заходів сумісно з педагогічними працівниками кафедр університету, які проводять виховну роботу за своєю професійною спрямованістю. Основними цілями роботи викладачів у гуртожитку є формування загальної культури особистості студентів, їх адаптація до життя

суспільства, виховання громадянськості, працьовитості, поваги до прав і свобод людини, любові до навколишньої природи, Батьківщині, сім'ї, формування здорового способу життя. Викладачі працюють в гуртожитку в вечірній час, мета їх роботи зайняти студентів у поза навчальний час, тобто організувати дозвілля. Проводяться лекції, бесіди, вечори відпочинку, вечори запитань і відповідей, спортивні заходи, змагання між кімнатами.

Будь-яку форму виховної роботи для підвищення адаптованості студентів можна віднести до однієї з наступних груп: робота з батьками, заходи, перегляд телевізора, дискотека. Щорічно проводяться наступні заходи у вигляді ділової гри: «День посвячення у студенти», «День відкритих дверей», «Тиждень першокурсника», «День студента», «День святого Валентина», «А ну-ка, хлопці», «8 березня». Такі заходи створюють можливість природного входження студента в ситуації морального змісту, дозволяють одночасно активізувати моральну свідомість, почуття, сприяють активному самовираженню студента, «проживанню» в ігровому образі та придбання ним певного морального досвіду, створення ціннісних відносин у колективі в процесі взаємодії.

Кафедра регулярно проводить з першокурсниками серію заходів під назвою «Тиждень першокурсника» (сценарій заходу представлений на додатку Б). Ціль цих заходів – сприяння першокурсникам в адаптації до вузівської середовища в найкороткіші строки. В рамках «Тижня першокурсника» студентів-першокурсників ознайомили з:

- основними напрямками діяльності кафедри, своїми підрозділами та співробітниками;
- історією створення ХНМУ;
- історією створення кафедри медичної та біоорганічної хімії;
- правами та обов'язками студентів;
- організацією навчального процесу в ХНМУ;
- підрозділами університету;
- бібліотекою, її систематичним каталогом та комп'ютерним класом.

Студентами було виявлено високу цікавість до історії створення ХНМУ, до історії створення кафедри та особливостям організації навчального процесу, що підкреслює актуальність застосування подібних заходів у рамках навчально-виховного процесу. Великого поширення набули різноманітні форми бесідно-дискусійної діяльності. Щорічно проводяться наступні заходи «Чому молодь палить», «Скажімо ні алкоголю», «Стоп наркотик». Заходи проходять у формі бесід, обговорень, диспутів та дискусій які є одним із засобів, переходу знань у переконання. Мета цих заходів формування негативного ставлення до вживання алкоголю, тютюну та наркотиків, а також розширення і закріплення знань про шкідливі наслідки вживання алкоголю і тютюну на організм людини.

Постійно здійснюється і приділяється увага трудовому вихованню студентів. За кожним факультетом університету закріплена прилегла до навчальних корпусів територія. Під контролем зам. декана по виховній роботі постійно проводиться робота по благоустрою цієї території. Також після закінчення першого курсу існує трудовий семестр, де студенти працюють в клініках, дитячих будинках, таборах літнього відпочинку.

Педагогічні спостереження показали, що в умовах ЗВО фізична активність являє собою одну з найважливіших сфер, в якій студент може найбільш вільно виявляти свої здібності до спілкування, ініціативність, організаторські здібності. Спілкування на заняттях з фізичного виховання виступає перш за все як функція колективних форм діяльності серед яких провідне місце належить діяльності в межах спортивного колективу. Це створює об'єктивні передумови для встановлення особистих контактів і зв'язків студентів. Отже, особистісне спілкування припускає в якості духовної основи єдність поглядів, інтересів, потреб і мети. Саме тому спілкування на заняттях з фізичного виховання є могутнім фактором адаптації особистості, тому що воно активно формує норми поведінки. За допомогою особистісного спілкування студент безпосередньо взаємодіє з середовищем, що і значно впливає на його поведінку тим чи іншим видом

групового контролю (суспільною думкою, груповими нормами поведінки, оцінками та ін.). З фізичної культури та спорту в ХНМУ організуються різноманітні спортивні секції, до яких залучаються майже усі студенти. Проводяться міжфакультетські та міжвузівські спортакіади турніри, змагання, показові виступи. Опитування, яке проведене серед студентів першого курсу, показало, що на заняттях з фізичного виховання вони частіше, ніж на інших заняттях, спілкуються, що в значній мірі допомагає в адаптації.

Аналіз проведеного виховного заходу, а саме «Тиждень першокурсника», показав, що студенти першого курсу не мають досвіду у самостійній роботі, опрацюванні літературних джерел, користуванні бібліотечною картотекою, використанні навчально-комп'ютерних програм, як навчального так і контролюючого характеру.

Зупинимось на основних *критеріях* які ми обрали для подальшого аналізу. До них відносяться:

- чітке уявлення про сформованість професійних якостей;
- уміння працювати з навчальними та контролюючими комп'ютерними програмами;
- вміння відбирати та аналізувати літературні джерела з навчальних дисциплін;
- уміння користуватися бібліотечною картотекою;
- уміння конспектувати лекційні заняття;
- уміння складати анотації до вивчаємих тем;
- комунікативні якості студента (стосунки в групі, на курсі та з викладачами).

З метою визначення вищевикладених критеріїв нами був проведений констатуючий експеримент. Який полягає в тому, що експериментальним шляхом встановлюється стан педагогічної системи, що вивчається: констатує наявність зв'язків, залежностей між явищами, визначає вихідні дані для подальшого дослідження.

Для того щоб зрозуміти, на якому етапі сформованості знаходиться адаптація у студентів, і яких показників потрібно досягти, щоб бути на високому рівні потрібно орієнтуватися на відповідні рівні сформованості адаптації представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні сформованості адаптації

Рівень сформованості адаптації	Характеристика рівня
Високий рівень	Чітке уявлення про сформованість професійних якостей майбутнього лікаря; професійну компетентність, володіння спеціальними знаннями й уміннями; високий ступінь розвиненості мислення; самостійний пошук рішення проблем; самоаналіз і самовдосконалення
Середній рівень	Характеризується недостатнім проявом сформованості професійних якостей майбутніх лікарів. Використовуються стереотипи у виконанні проблемних та конфліктних ситуацій; прояв певних якостей особистості потребує вдосконалення знань та розвитку самовдосконалення; нечіткі уявлення про методи та засоби навчання; не чітко виражене прагнення до самовдосконалення та самоаналіз своєї діяльності.
Низький рівень	Характеризується репродуктивним використанням знань, умінь, професійних якостей майбутнього лікаря; нерозвиненістю мислення, низькою пізнавальною активністю. Відсутні впевненість, комунікативні здібності

Для визначення рівня знань, умінь та навичок нами були розроблені анкети – тести (додаток В), які було запропоновано студентам-першокурсникам.

При проведенні педагогічного дослідження за кожним із критеріїв, нами були отримані дані наведені в табл.2.2. та табл. 2.3. Компоненти адаптації мають три рівні сформованості: високий; середній; низький.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості адаптації студентів контрольної групи на констатуючому етапі експерименту

Рівні	Бали	Кількість осіб	Відсотки, %
Високий	6	2	10%
Середній	4	7	35%
Низький	2	11	55 %
Разом		20	100%

Таблиця 2.3

Рівні сформованості адаптації студентів експериментальної групи на констатуючому етапі експерименту

Рівні	Бали	Кількість осіб	Відсотки, %
Високий	6	5	25%
Середній	4	5	25%
Низький	2	10	50 %
Разом		20	100%

Як видно з таблиць табл.2.2. та табл. 2.3. переважна кількість студентів мають низькій рівень сформованості адаптації до вимог ЗВО. Це підтверджує існування гострої потреби у розробці методики адаптації студентів-першокурсників у процесі навчання в ХНМУ.

Висновки до розділу 2

Правильно організована виховна робота – головний помічник для адаптації студентів-першокурсників. Спілкування з випускниками, дозволяє зробити висновки що студенти більше згадують не проблеми адаптації, а про те, як зблизили і допомогли студентам ті проведені цікаві виховні заходи, які були організовані в нашому університеті, такі як відвідування театру, музеїв, художньої галереї та низку заходів під назвою «Тиждень першокурсника». З теплом згадують вони прекрасно організовані посвячення в студенти, випускні вечори, КВК та багато іншого. І нарешті, про нас, а саме про виховання своїм прикладом адже студенти все бачать: як ми виглядаємо, як говоримо. Метою викладача є не тільки допомога студентам адаптуватися до нових умов, а й нам, викладачам необхідно адаптуватися до студентів, особливо першокурсникам-студентам зі своїми поглядами, звичаями, іноді з іншою культурою. Виховання - це обопільний процес, що залежить як від однієї, так і від іншої сторони. І якщо процес взаємної адаптації порушується, то ми бачимо дезадаптацію студентів.

Враховуючи загальні результати констатувального експерименту можна зробити висновки про основні причини низького рівня сформованості адаптації студентів-першокурсників:

- невідповідність умов школи до вимог ЗВО;
- відсутність конкретної методики комплексного формування всіх обраних нами критеріїв у студентів-першокурсників;
- відсутність навчально-методичного комплексу для поетапного формування адаптації.

Зазначені причини зумовлюють необхідність створення методичної технології навчально-виховної діяльності щодо поліпшення адаптації.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО ВИМОГ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ХНМУ

3.1. Розробка способів адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ

Одним із головних завдань будь-якого суспільства є створення оптимальних умов для соціалізації молодого покоління, адже саме молодь у майбутньому визначатиме перспективи та шлях розвитку нашої держави, формуватиме її майбутнє. У цьому контексті студентський період є важливим етапом подальшого становлення особистості молодих людей, під час якого розкриваються їх потенційні можливості, вдосконалюється інтелект, трансформується система ціннісних орієнтацій, формуються нові соціальні настанови, розвиваються професійні здібності у зв'язку з опануванням фаху. Тому навчання студентів у ЗВО – надзвичайно важливий період їх соціалізації як особистості, оскільки на цьому етапі завершується соціалізація через систему освіти, закладаються основи подальшої соціалізації в самостійній професійній діяльності та коригуються життєві цілі на подальший самостійний життєвий шлях. Узагальненим наслідком процесу соціалізації студентства стає усвідомлення і прийняття власних життєвих перспектив та ідеалів, можливого місця і ролі у суспільному житті, професійне самовизначення, формування життєвого проєкту, вміння жити в колективі, оволодіння культурою взаємин, засвоєння важливих життєвих цінностей і соціально-професійних функцій.

Значним чинником у цьому процесі на початку XXI століття для студентської молоді виступає освітньо-виховне середовище ЗВО. Це стає можливим за умови педагогічної взаємодії між усіма учасниками освітньо-виховного процесу. Тому сучасні ЗВО прагнуть робити акцент на розвиток

особистості студента як суб'єкта засвоєння, використання і відтворення культурних цінностей, серед яких найвищою цінністю постає сама людина.

Становлення і розвиток інформаційного суспільства неможливі без суттєвого поліпшення якості освітнього простору. Соціально-політичні процеси, які відбуваються в державі, об'єктивно визначають нові вимоги щодо якості підготовки випускників вищих навчальних закладів України та їхньої конкурентної здатності на світовому ринку праці. Саме ці обставини обумовлюють об'єктивність домінуючої ролі інноваційних технологій, як засобів реалізації попиту інформаційного суспільства в наданні ефективного доступу до засобів навчання та забезпеченні його неперервності.

Новий рівень кадрової підготовки фахівців вищої школи вимагає створення принципово нових методик формування професіоналізму: набуття наукових знань; нових психолого-педагогічних підходів до процесу викладання; нових дидактичних методів навчання. Вони повинні сприяти активізації інтелектуальної діяльності суб'єкта навчання, формуванню професійно-педагогічної компетентності розвитку цілісного світосприйняття особистості, і як результат, – забезпечити становлення його як спеціаліста вищого гатунку [7]. Необхідно змінити позицію студентів: тих, хто пасивно сприймає інформацію перетворити на тих, хто творчо здобуває знання.

Способи теоретичного і практичного освоєння дійсності визначаються як методи (грец. *metodos* – шлях дослідження, пізнання), а їх сукупність позначається поняттям «методика». Методика – це, як правило, якийсь готовий алгоритм, процедура для проведення будь-яких націлених дій, близьке до поняття «технологія». Методика відрізняється від методу конкретизацією прийомів і завдань. Методика в освіті – опис системи конкретних прийомів, способів, технік педагогічної діяльності в окремих освітніх процесах.

Проблема методології освіти знайшла своє відображення ще в працях А.Дистервега, Й.Г. Песталоцці, А.С. Макаренка, Я.А. Коменського, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дьюї, та в подальших

дослідженнях вже сучасних педагогів та методистів: В.П. Безпалька, М.В. Кларіна, Г.О. Ващенко, А.П. Блонського, М.О. Данилова, О.М. Пехоти, Т.К. Селевка та інших, де значна увага приділяється теоретичному обґрунтуванню актуальності інноваційних методик, їх значимості в освітньому процесі.

Тривалий час методологічний підхід майже не використовувався у вітчизняній практиці. Перші спроби зробили Є.Т. Ільїна та М.В. Кларін під час аналізу іноземного досвіду, акцентуючи увагу на навчанні на основі дослідження, гри, дискусії. О.М. Пехота, зі своєї точки зору, розглянула різні групи освітніх технологій, класифікувавши їх за певними ознаками, розкривши їх сутність та обґрунтувавши актуальність у розвитку вітчизняної освіти.

У сучасній педагогіці ведеться полеміка щодо встановлення співвідношення між поняттями «методика» і «технологія». При розробці методики даного дослідження ми дотримувались думки вчених, які вважають, що поняття «методика» ширше ніж поняття «технологія», оскільки перше відповідає на питання: «чого, кого та як навчати», а друге – тільки на питання «як навчати». За цих умов методика розглядалась нами як система науково-обґрунтованих правил та прийомів навчання, а технологія – як інструмент досягнення цілей навчання. У цьому контексті заслуговують на увагу підходи ряду вчених щодо виокремлення у структурі методики двох компонентів, а саме організаційно-технологічного і виховного. До виховного компоненту належать: мета, завдання, принципи, зміст, методи і форми навчання, засоби виховання та адаптації, критерії і методи оцінки. До організаційно-технологічного компоненту автори відносять: етапи підготовки, засоби підготовки, розподіл засобів підготовки за етапами.

Методика будь-якого навчально-виховного процесу, яка розробляється як науково педагогічна дисципліна, є запорукою успішного вивчення цих предметів у ЗВО. Але в ній часто не описується кожен крок і вся послідовність навчання, тому що навчання має значною мірою емоційний характер і тому його швидше можна назвати мистецтвом, аніж діяльністю на

суворо наукових основах. Таке положення із розробленням і застосуванням методики в процесі навчально-виховної роботи залежить значною мірою, від недостатнього опрацювання методики.

Необхідність обмірковувати, як зрозуміліше і доступніше викласти результати своєї праці, завжди постає перед кожним вченим, яким би далеким він не був від навчання. Це саме завдання найбільш доступного викладу становить предмет методики і воно цілком аналогічне тому, перед яким стоїть щодня викладач. Методика, на жаль, часто не опирається на об'єктивні і незаперечні висновки психолого-педагогічних наук. Зокрема, особливі труднощі виникають через відсутність у викладанні дисциплін поєднання психолого-педагогічних аспектів з професійною освітою. Особливо це відчувається на кафедрах, де викладають фахівці, які не є професійними педагогами. Цей пробіл частково нівелюється за рахунок різноманітних курсів, лекцій, самостійної роботи викладача над питаннями саме педагогіки, психології та методики.

Методика конкретного навчально-виховного процесу – це педагогічна наука, яка досліджує зміст цього предмету і психологічні механізми засвоєння знань, розвитку мислення, формування світогляду. Вона глибоко пов'язана з базовою наукою і відображає особливості її змісту й методів дослідження. Однак вона не є просто прикладною частиною відповідної науки, як це часто помилково стверджують.

Цілями методики являються:

- виявлення і вивчення закономірностей в галузі виховання і навчання, управління освітніми і виховними системами;
- впровадження результатів педагогічних досліджень у практику освіти;
- розробка нових методів, засобів і форм навчання і виховання.

Завданням методики як науки є дослідження закономірних зв'язків між компонентами навчання та виховання і на основі вивчених закономірностей опрацювання вимог до викладання, навчання та виховання.

Особливості методики адаптації студентів-першокурсників. Методика адаптації – це система форм, методів, засобів, прийомів виховання, що впливає на зміст виховання, передбачає способи досягнення ефективнішої адаптації, забезпечує таку систему виховних впливів, яка зумовлює прогнозованість і керованість виховного процесу адаптації (табл. 3.1.).

У методиці розглядається адаптація як керівництво індивідуальним становленням людської особистості. Ця методика передбачає інтенсифікацію процесу самоусвідомлення і самозміни адаптації у контексті поставленої моральної та навчальної вимоги. Крім виховної, розвиваючої, навчальної функцій, вона виконує ще й мотиваційну та організаційну, постаючи як певний спосіб організації виховної дії та діяльності особистості.

Головне у методиці – вплив виховного середовища на адаптацію студентів-першокурсників. Мається на увазі, що емоційний образ етично-моральної вимоги відповідно спрямовує діяльність і поведінку студентів.

Таблиця 3.1.

Методика адаптації студентів першокурсників до вимог ХНМУ

Компонент методики	Зміст компоненту
1	2
Цілі	<ul style="list-style-type: none"> - Виявлення і вивчення закономірностей адаптації; - Адаптація студентів-першокурсників до умов ЗВО; - Впровадження результатів експерименту в навчально-виховний процес ХНМУ; - Розробка нових методів адаптації, засобів і форм навчання та виховання.
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> – Формування усвідомлення студентами-першокурсниками вимог навчального процесу ХНМУ; – формування адаптаційних зон у свідомості студентів; – формування усвідомлення першокурсника власної особистості як студента.

Продовження таблиці 3.1.

1	2
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> – Гуманізації; – Взаємозв'язку і взаємодії «знання – адаптація – поведінка»; – Єдності вимог ХНМУ і поваги до студента-першокурсника; – Урахування індивідуально-особистісних особливостей студентів-першокурсників – Зв'язку адаптації з навчанням та вихованням – Актуалізації проблемного характеру адаптаційних ситуацій.
Зміст	Історико-педагогічна, філософська, педагогічна, психологічна література, науково-популярна, художня література, довідники, енциклопедії, розробки бесід-дискусій, вправ-тренінгів тощо.
Етапи	<ul style="list-style-type: none"> - Активна адаптація - Адаптація - Переддезаптація - Деаптація - Стійка деаптація
Форми	Індивідуальні, групові, масові, аудиторні, позааудиторні.
Методи	<p>Система різних педагогічних методів:</p> <p><i>Традиційних:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – навчання; – виховання; – спілкування; – соціалізації; – самовиховання. <p><i>Інноваційних:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ділова гра.
Особливості засобів	<ul style="list-style-type: none"> – Авторитет особи педагога – Виховуюче середовище ЗВО – Самовиховання.
Критерій оцінювання результативності	Рівень адаптованості згідно з розробленими критеріями.

Продовження таблиці 3.1.

Результати	<ul style="list-style-type: none"> – Усвідомлення першокурсника себе як студента; – здатність студентів до генерування власних знань, суджень; – вміння студента самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору; – усвідомлення студентами відповідальності за прийняте рішення; – Формування відчуття пристосованості, комфортності у нових умовах навчання; – Підвищення рівня вихованості.
Корекція методики	<ul style="list-style-type: none"> – Узгодження розробленої методики з умовами навчання в ХНМУ – Розробка нових тем для бесід, дискусій, тренінгів, ігор, здійснюється у процесі реалізації методики за пропозиціями педагогів та студентів.

Методика безпосередньо прокладає міст від педагогічної теорії до практики. Вона поєднує знання функціональності науки й прийоми найбільш раціонального навчання й виховання студентів, розвитку їх пізнавальних здібностей, що є необхідною умовою успішної адаптації першокурсників до вимог навчального процесу у ХНМУ.

Можна стверджувати, що методи успішної адаптації до умов навчання у ЗВО – це ті ж самі методи навчання, виховання, спілкування, які використовуються у педагогічній практиці. До цієї системи належать як традиційні методи, таку й інноваційні. Успішне використання педагогами цих методів прискорює та робить більш успішним процес адаптації, а порушення методи використання означених методів гальмує процеси адаптації і, навіть, призводить до процесів дезадаптації.

Наша робота присвячується теоретичному обґрунтуванню найбільш ефективних інноваційних методик, що забезпечують вирішення проблеми адаптації, активізації пізнавальної діяльності студентів і результативність процесу засвоєння знань. В ній здійснюється аналіз результатів

констатуючого експерименту, в процесі якого з'ясовувався реальний стан проблеми в практиці навчання у ХНМУ. Значна увага приділяється розкриттю сутності та особливостей інноваційних методів, зокрема, комунікативно-діалогової, дискусійної, ігрової. Визначаються мотиви їх впровадження, переваги і недоліки.

Поняття «інновація» характеризує не лише створення і поширення новацій у навчально-виховний процес, а і такі перетворення, які є суттєвими та супроводжуються змінами у видах діяльності і стилі мислення як викладача так і студента. Інноваційні методики перетворюють характер навчання відносно таких його суттєвих якостей, як цільова орієнтація, характер взаємодії викладача і студента, їх позицій у процесі навчання. Таким чином, введення інноваційних технологій у навчальний-виховний процес дозволяє якісно його змінити.

Спостереження і власний педагогічний досвід свідчать, що саме інноваційні методи навчають працювати над великою кількістю різноманітних джерел інформації та розвивають інтелектуальний потенціал, і студенти як наслідок здобувають уміння логічно і образно мислити, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати і узагальнювати.

Загальні методи адаптації традиційно класифікуються залежно від їх функціональної спрямованості. На цій основі виділяють такі три групи методів виховання, які, на наш погляд, виступають методами адаптації. У нашій методиці ми будемо зосереджуватися, переважно, на використанні методів виховання, та комплексних методів, від використання яких значною мірою залежить результати адаптації (рис. 3.1).

Значну роль грає і особистість кожного студента-першокурсника та здатність його до засвоєння змісту окреслених методів та переведення ним методів навчання – у методи самонавчання, методів виховання – у методи самовиховання.

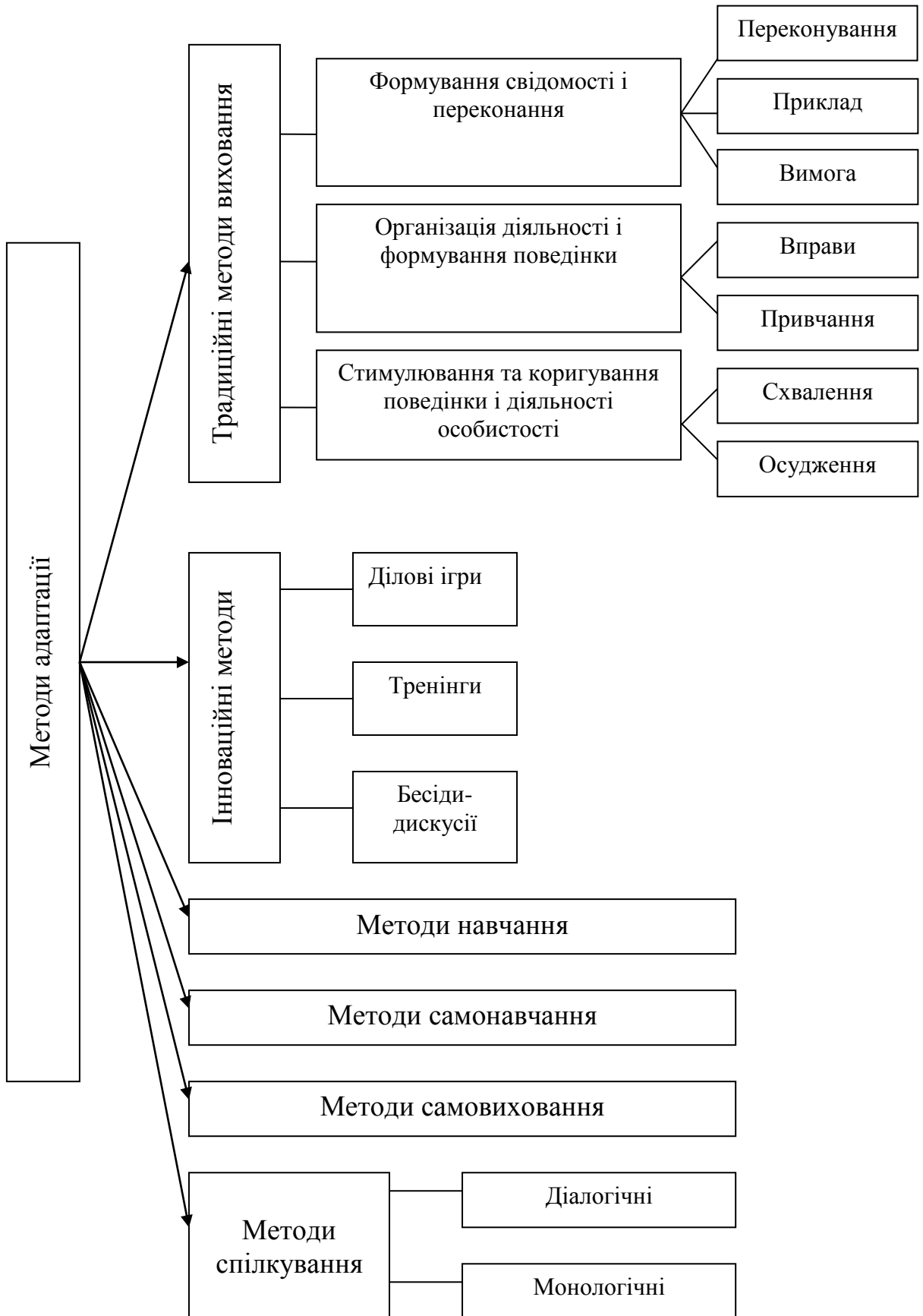

Рис. 3.1. Методи адаптації, передбачені розробленою методикою

Коротко зупинимося на характеристиці основних методів виховання, які найбільш, на нашу думку, впливають на процес успішної адаптації у навчальному процесі.

Переконування – це метод, що передбачає навмисний цілеспрямований вплив на свідомість, волю і почуття вихованців з метою формування в них стійких переконань. Переконування – провідний спосіб впливу педагога на вихованців з використанням такого важливого засобу, як слово. Для реалізації вимог методу переконування використовують низку прийомів, які є складниками методу. Це пояснення, розкриття наслідків дій, бесіда, диспут, звернення до почуттів совісті й честі та ін.

Приклад – метод виховання, який передбачає організацію зразка для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування. На цьому і заснований метод виховання прикладом. Викладачам необхідно контролювати свою поведінку, свої вчинки, не забуваючи про те, що вони впливають на особистість студентів.

Виховні функції прикладу різні: він може служити педагогу для конкретизації того чи іншого теоретичного положення; на прикладі можна довести істинність певної моральної норми; приклад є переконливим аргументом; приклад може спонукати до певного типу поведінки. Особливість виховного впливу прикладу полягає в тому, що він діє своєю наочністю і конкретністю. І чим ближчий і зрозуміліший студентові приклад, тим більша його виховна сила.

Використання прикладу у вихованні вимагає врахування індивідуальних особливостей студентів. Так, у роботі зі студентами треба враховувати те, що вони не сліпо наслідують приклад, а критично ставляться до пропонованого їм зразка. Але своєрідний життєвий досвід призводить до того, що вони іноді наслідують не те, що гідне такого наслідування.

При використанні методів цієї групи необхідно:

а) під час формування конкретних світоглядних понять, поглядів і переконань враховувати ту базу, яка вже сформована у вихованців;

б) у процесі переконання впливати не тільки на розум, а й на емоційну сферу вихованців;

в) враховувати переконаність самого педагога;

г) наводити приклади, близькі і зрозумілі;

д) домогтися, щоб студенти не тільки зрозуміли викладача, а й погодились з ним.

Результат навчально-виховного процесу в ЗВО значною мірою визначається характером взаємодії між студентами й викладачами, організацією спрямованого спілкування між ними. При цьому викладач вищої школи залишається основною ланкою в системі формування особистості фахівця. Викладач здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій і інших навчальних занять, але й всією своєю особистістю, поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, іншим людям і в першу чергу – до студентів. Проблема взаємин "студент-викладач" розглядається також у зв'язку з адаптацією студентів до вузівського процесу навчання.

Важливе місце в системі методів займає *вимога* як метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Метод вимоги перебуває в тісному зв'язку з іншими методами. Ефективність виховної роботи багато в чому залежить від поєднання методів, зокрема, методу переконування із системою вимог.

Вправи – це метод виховання, що передбачає планомірне, організоване, повторне виконання певних дій з метою оволодіння ними, підвищення їх ефективності та формування умінь і навичок.

Окреме місце у процесі формування умінь та навичок, оволодіння досвідом поведінки займає метод *привчання*, що передбачає організацію планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування конкретних звичок у поведінці.

Окрему групу становлять методи, які спрямовані на організацію діяльності та формування поведінки вихованців. Це схвалення та осудження. *Схвалення* – це спосіб педагогічного впливу на особистість, що виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання до діяльності. *Осудження* – це метод виховання, що передбачає вплив педагога на особистість вихованця з метою осуду чи гальмування його негативних дій і вчинків.

У реальному житті окремі студенти не завжди виявляють вихованість і відповідальність у виконанні своїх обов'язків, правил внутрішнього розпорядку, норм співжиття. Тому в таких випадках доводиться вдаватися до педагогічних стягнень. Цього не варто уникати. По-перше, статутом закладу має бути визначена система відповідного реагування на негативні впливи, по-друге, кожен член студентського колективу має усвідомити, що за будь-який негативний вчинок він несе відповідальність. Має діяти принцип невідворотності реагування. Коли стягнення виступають не як кара, а як справедливі вимоги в інтересах особистості чи колективу, вони є дієвими чинниками виховного процесу. Стягнення, як і заохочення, мають соціально-психологічний вплив не лише на особистість студента, якого ці дії стосуються безпосередньо, але й на інших членів колективу.

У ЗВО особливо важливо розробити, по-перше, систему правил, забезпечити на першому етапі дію методу переконування та прикладу з боку педагогів і, по-друге, запровадити дієвість вимог. Тоді налагоджується педагогічно доцільний темп і ритм життєдіяльності.

Оптимальний вибір методів виховання, як успішної адаптації, характеризується такими умовами:

- а) має органічно пов'язуватись з метою, яка стоїть перед ЗВО;
- б) не універсалізувати якийсь із них, має бути система методів;
- в) вибір методу диктується конкретними завданнями і змістом виховного заходу;
- г) залежить від конкретних умов, в яких здійснюється виховний вплив;

- д) враховуються індивідуальні і вікові особливості студентів;
- е) динаміка, зрілість, організованість колективу;
- є) метод виховання і особистість вихователя.

Таким чином, на підставі вищевикладеного нами було обрано наступні методики виховання щодо адаптації студентів-першокурсників – формування свідомості і переконання (приклад) та організація діяльності і формування поведінки (вправи, привчання) при виконанні навчальних доручень.

Вправи як метод виховання полягають у поступовій організації таких умов, в яких студенти виконують певні дії з метою вироблення необхідних і закріплення позитивних форм поведінки.

У ЗВО студенти перебувають в таких умовах, що їм щоденно доводиться вправлятися у виконанні розпорядку дня і вимог ЗВО, у навчальній і трудовій діяльності. Якщо на кожній ділянці життя і діяльності студент виконує суворі вимоги, що змушують його чітко виконувати свої обов'язки, він буде щоденно вправлятися в позитивній поведінці, у нього виробляться відповідні навички і звички.

Не можна придумати наперед вправи, які можна було б рекомендувати педагогу на всі випадки життя. Тут потрібен вдумливий підхід, творчість і майстерність вихователя. Проте можна сформулювати ряд вимог, яких слід дотримуватись при використанні цього методу: обґрунтування необхідності вправляння; доступність вправ; їх систематичність; достатня кількість вправ для формування певних навичок і вмінь поведінки.

Головне місце у процесі формування вмінь, навичок та оволодіння досвідом поведінки посідає метод привчання. Привчання – це метод виховання, що передбачає організацію планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами обов'язковості, примусу з метою формування конкретних звичок у поведінці. При цьому важливо робити все поступово, поетапно.

Метод привчання вимагає часу і проходить під контролем за способами виконання дій. Визначені етапи формування вмінь і навичок у системі вправ:

- постановка виховного завдання і збудження в учнів потреби в тому чи іншому виді діяльності;
- розв'язання способів діяльності і надання учням від повідної інформації;
- практична демонстрація дії для розв'язання поставленого завдання;
- організація первинного відтворення учнями показаних дій;
- наступне тренування в удосконаленні та закріпленні способів діяльності і поведінки;
- висунення вимог до учнів з питань удосконалення організованих вправ;
- контроль за поведінкою.

Метод привчання має особливе значення у вихованні. Адже не завжди є можливість і потреба очікувати до тих пір, поки студент свідомо буде виконувати вимоги режиму. Він повинен дотримуватись їх з першого дня перебування у ЗВО. Згодом усвідомить їх правильність, справедливість і необхідність в цілях його виховання, почне виконувати свої обов'язки. Таким чином він і привчатиметься поводитись правильно в конкретних життєвих ситуаціях.

Методи вправ і привчання взаємопов'язані. Адже вони спрямовані на оволодіння студентами соціальним досвідом і системою вмінь і навичок у конкретній сфері соціальної діяльності. Особистість дуже швидко засвоює норми і правила поведінки в суспільстві, у тому середовищі, в якому їй доводиться жити і діяти. Але в конкретній соціальній діяльності студенти відчують суттєві труднощі через брак умінь і навичок, через несформованість звичок.

Значний вплив на успішну адаптацію за розробленою методикою мають виховні заходи, які здійснюються за різними напрямками виховання, як от: громадянське, патріотичне, правове, моральне, естетичне, екологічне та ін. Процес впровадження методик адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ЗВО представлено на рис. 3.2.

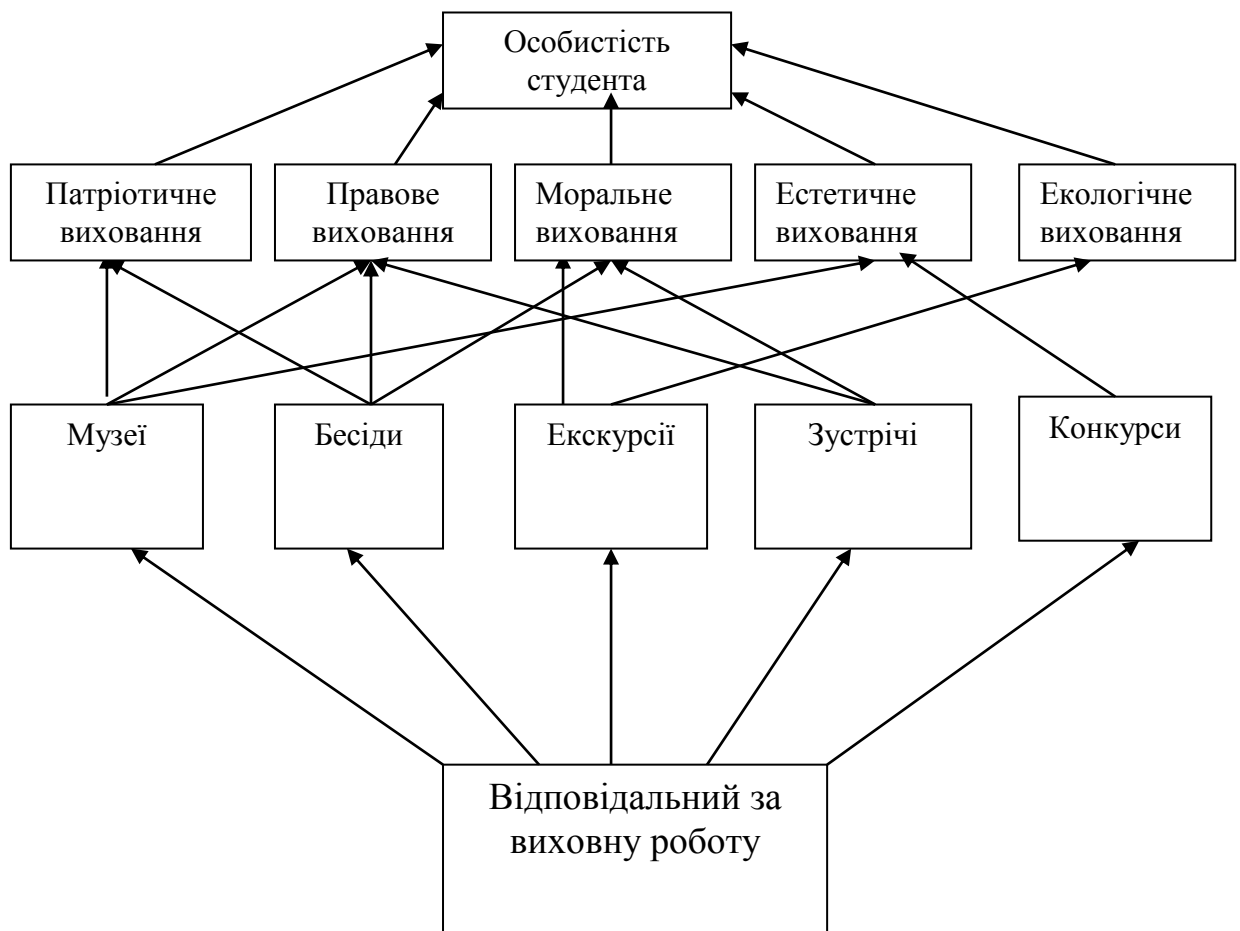

Рис. 3.2. Виховні заходи направлені на поліпшення процесу адаптації студентів-першокурсників

Виховна робота зі студентами є важливим розділом діяльності ХНМУ. Зусилля в роботі зі студентами-першокурсниками сконцентровано на поліпшенні їх адаптованості, та як слідство професійної підготовки, дотриманні учбової дисципліни, вихованні всебічно розвиненої особистості. Виховна робота в ХНМУ проводиться згідно з планом виховної роботи на навчальний рік.

До плану роботи входять такі заходи виховної роботи, що направлені на поліпшення адаптації студентів-першокурсників:

- 1) організаційні заходи, національно-патріотичне виховання;
- 2) моральне виховання;
- 3) естетичне виховання;

4) фізичне виховання.

Деканатом та кафедральними колективами здійснюється робота по активному виявленню найбільш здібних студентів і заохочення їх до наукової творчості в області фундаментальних і прикладних дисциплін, як на це вказує досвід роботи студентського наукового товариства і результати участі в Всеукраїнських олімпіадах.

Серед найважливіших аспектів світоглядного змісту навчального процесу віддається перевага посиленню морально-деонтологічного напрямку у викладанні дисциплін на кафедрах факультету.

Важливе значення у вихованні лікарів мають науково-практичні конференції з актуальних питань сучасної медицини і деонтології, гуманістичних традицій видатних вітчизняних вчених, що організовують для студентів.

У виховній роботі велика увага приділяється підвищенню трудової дисципліни студентів (трудові суботники в гуртожитках та корпусах університету), вихованню відповідальності за доручену справу. З цією метою практикується постійний контроль за успішністю і відвідуванням лекцій, практичних занять, обговорення причин неуспішності і пропусків без поважних причин.

У ХНМУ проходить робота по адаптації. Щороку на I курс нашого університету приходять студенти з різними поглядами на життя, на обрану професію, з різним рівнем базових знань, з різними традиціями, культурою і т.д. Вони потрапляють в нові умови життя та навчання, тому головним завданням є допомогти першокурсникам адаптуватися до цих нових умов, до нас – викладачів.

Виховна робота є невід'ємною частиною педагогічного процесу і студенти повинні це відчувати з першого заняття. У зв'язку з цим на співробітниках кафедральних колективів I курсу лежить особлива відповідальність. Особливий контингент складають іноземці, особливо англомовні студенти.

Проведення комплексу організаційно-виховних заходів в університеті, які сприяють досягненню цієї мети, складаються з планів кураторів академічних груп, планів кафедр і факультетів. Тобто у виховному процесі задіяні всі підрозділи університету, що робить його більш ефективним.

Формування інтелектуального та світоглядного розвитку студентів здійснюється за допомогою таких засобів:

- виховні заходи під час навчального процесу;
- виховні заходи в позанавчальний час;
- виховання студентів власною поведінкою викладачів і співробітників університету.

На медичному факультеті створена та працює комісія з навчально-виховної роботи, яку очолює декан факультету. До складу комісії входять: заступники декана, відповідальні за навчально-виховну роботу на кафедрах факультету, голова ради студентського самоврядування, голова студентської ради гуртожитку. Одним з напрямків роботи комісії є виховна робота в гуртожитку, яка має особливу цільову спрямованість на профілактику правопорушень. Виховна робота з мешканцями гуртожитку проводиться зокрема шляхом співбесід декана та його заступників під час приймання студентів в деканаті, а також під час відвідування гуртожитку за встановленим графіком, також у цьому плані проведено закріплення кімнат гуртожитку за кафедрами факультету для проведення складено відповідний план роботи. Налагоджено практику відвідування викладачами кімнат студентів підшефних груп.

Одним з найважливіших аспектів громадського життя факультету є студентське самоврядування. Через громадські студентські підрозділи вирішується низка важливих питань учбово-виховної роботи. Студентське самоврядування побудовано за принципом сумісної роботи Спілки молоді факультету, профспілкової організації, студентського активу та деканату. Участь студентів в обговоренні питань організації учбового та виховного процесу забезпечується старостами груп, курсів.

На факультеті працює актив волонтерів у кількості 4 осіб, які здійснюють шефську допомогу вихованцям школи-інтернату.

Деканат проводить велику роботу по профілактиці правопорушень, порушень навчальної дисципліни студентами. Деканом та його заступниками протягом навчального року щомісячно на старостатах всіх курсів аналізувалась успішність студентів, розглядалися всі порушення навчальної та трудової дисципліни, додержання правил проживання в гуртожитку з оперативним реагуванням щодо цих осіб.

Кожного семестру проводились виробничі збори, на яких заслуховувався стан підготовки студентів до сесії по матеріалам обліку відвідувань занять, учбовому рейтингу та інформації представників кафедр. У зв'язку з цим проводилась індивідуальна робота з не встигаючими студентами, що певною мірою викликало необхідність зустрічі адміністрації деканату з їх батьками, де наголошувалась необхідність більш пильного контролю за навчанням.

Перспективний план навчально-виховної роботи медичного факультету на наступний навчальний рік представлено в додатку Д.

Перспективний план навчально-виховної роботи кафедри на наступний навчальний рік представлено в додатку Ж.

Основними напрямками виховання в університеті, згідно з концепцією виховної роботи і загально-педагогічних вимог, є виховання: правове, навчально-професійне, естетичне і екологічне, виховання здорового способу життя.

Формування інтелектуального та світоглядного розвитку студентів здійснюється за допомогою таких засобів:

- виховні заходи під час навчального процесу;
- виховні заходи в позанавчальний час;
- виховання студентів власною поведінкою викладачів і співробітників університету.

З метою формування у студентів почуття відповідальності, колективізму, відповідного психологічного клімату працівники ректорату і деканатів щомісячно проводять наради зі студентським активом, на яких розглядаються питання трудової дисципліни студентів, результати навчання, підіймаються проблеми організації самостійної роботи студентів та її методичного забезпечення, перспективи розвитку застосування кредитно-рейтингової системи в навчальному процесі.

Одним з недоліків виховання на позитивному прикладі, який досить часто спостерігається, є поверхове розкриття окремими викладачами суті прикладу. Досвід переконує, що є потреба більш детально розкривати пропонований приклад для наслідування, образно показувати його позитивні якості, викликати у студентів захоплення ними і бажання наслідувати їх.

Негативні приклади використовуються, зокрема, тоді, коли йдеться про правове, антиалкогольне виховання, щоб показати недоцільність наслідування певних конкретних явищ. Прийоми виховання на негативному: громадський осуд негативних проявів у житті; розвінчання негативного, коли не всі розуміють його суть; протиставлення аморальним вчинкам кращих зразків високоморальної поведінки; розкриття на конкретних і відомих студентам прикладах наслідків аморальної й асоціальної поведінки; організація студентів на боротьбу з проявами морального зла.

Виховна робота є невід'ємною частиною педагогічного процесу і студенти повинні це відчувати з першого заняття. У зв'язку з цим на співробітниках кафедральних колективів I курсу лежить особлива відповідальність. Особливий контингент складають іноземці, особливо англомовні студенти.

Зразок застосування розробленої методики адаптації студентів-першокурсників.

Нами була запропонована та апробована методика спільної діяльності керівництва ХНМУ, викладачів кафедр і старшокурсників з адаптації студентів-першокурсників. Розроблена для впровадження ділова гра «День

першокурсника» (сценарій гри в додатку 3), яка дозволяє студентам першокурсникам за невеликий проміжок часу найкраще підготуватися до навчальних занять в умовах розгалуженої системи корпусів ХНМУ і найлегше знаходити шляхи до аудиторій за короткі перерви між парами. Гра особливо актуальна для першого курсу в університеті за наявності великої кількості навчальних фондів: корпусів, віддалених аудиторій, комп'ютерних класів тощо. Важливість гри також полягає в тому, що за один день студенти-першокурсники мають змогу познайомитися з усіма одногрупниками, краще пізнати один одного. Подібна гра дозволяє сформувати дружню атмосферу в групі з перших днів знайомства студентів, згуртувати колектив.

Гру проводять напередодні навчального процесу – різні факультети. Організацію гри покладено на деканів факультетів, завідувачів кафедрами та студентське самоврядування. Члени органу студентського самоврядування здійснюють загальну координацію гри, проводять попередню підготовку, вивчають розклад занять першокурсників, складають на факультетах графіки початку ділової гри та розклад її проведення, погоджують графіки гри з адміністрацією ЗВО.

За умовами гри напередодні навчального процесу до кожної групи залучаються один-два студенти старших курсів (переважно четвертих, п'ятих), які погодилися брати участь у грі. Це можуть бути як члени органу студентського самоврядування ЗВО, так і студенти, що навчаються у ЗВО та не беруть активну участь у студентському самоврядуванні. Попередньо такі студенти-тьютори проходять тренінг із навичок формування команди, вивчають історію ЗВО, свої обов'язки як тьютора, умови проведення гри. Далі кожний студент-тьютор отримує розклад гри для своєї групи, що складається з трьох головних частин: перша – знайомство та ігри на зближення групи, друга – знайомство з ЗВО та системою навчання у ньому, третя – інтерактивна.

У першу частину гри мають увійти ігри, спрямовані на так зване «розламування льоду», тобто знайомство членів групи. У рамках цієї частини

можуть бути використана міні-гра, в якій учасники стають у коло, кожен має назвати своє ім'я, повідомити, що він (вона) найбільше любить або відповісти на будь-яке інше запитання, а наступний має повторити імена та вподобання попередніх учасників і сказати своє. Міні-ігри можуть проводитися як на вулиці, так і в приміщенні. Загалом перша частина не повинна перевищувати півгодини.

Після знайомства група має ознайомитися з розташуванням корпусів у ЗВО (за необхідності отримати мапи корпусів та адреси їх розташування), дізнатися цікаві факти, пов'язані з історією ЗВО, що можуть бути представлені як студентами-тьюторами, так і співробітниками ЗВО. Також можливим є відвідування бібліотеки, музею, адміністративних приміщень та інших цікавих місць у ЗВО. Друга частина повинна займати не більше ніж півтори години з можливою перервою.

Остання частина є найбільш насиченою, мобільною й інтерактивною і полягає в пошуку аудиторій за найкоротший час. Під час проведення гри студенти описують аудиторії, лабораторні приміщення, в яких відбуваються заняття з профільюючих дисциплін. Для кожного факультету початок третього етапу гри є єдиним. Тому, після завершення другої частини, групи факультету мають зібратись у визначеному місці, де буде оголошено умови останнього етапу гри. Обирають студентів від кожної групи на чолі зі старостою, які будуть шукати аудиторії. Потім оголошують старт інтерактивної частини гри. Усі вказані аудиторії треба взяти з розкладу занять груп факультету, що полегшить їх наступний пошук із початком занять. Обов'язковою умовою є спільне пересування обраних членів однієї групи й пошук аудиторій. У випадку, якщо не всі обрані студенти групи одночасно знаходяться в аудиторії, що вказана в їх завданні, таке завдання не зараховується. У кожній аудиторії буде знаходитись представник органу студентського самоврядування, який видаватиме певний документ – контрольний лист за правильне знаходження аудиторії. Фініш гри

відбувається у місці її початку. Виграє та група, яка першою відвідає всі вказані аудиторії та першою у повному складі повернеться на старт гри.

Позитивний бік гри наявний: зміцнення (згуртованість) колективу за короткий проміжок часу, робота в команді. Розвиваються – оперативність, реакція, здогадка. У процесі гри виявляються справжні лідери. Після закінчення гри всі її учасники отримують заохочувальні призи: сувеніри з символікою ХНМУ, зошити, тощо. Члени команди, що прийшла першою, нагороджуються книгами про історію ХНМУ. Проводиться бліц-тестування: видається старостам груп та декільком добровольцям список аудиторій, які вони повинні знайти за найкоротший час. Робоча мова ділової гри: українська, а може бути й, наприклад, англійська. Голова – головний координатор гри. Він не просто спрямовує роботу студентів старших курсів (2, 3, 4 курсів), які будуть проводити ділову гру на факультетах, але й складає маршрут, план пересування і часовий ліміт проведення гри. У діловій або рольовій грі для вирішення колективних завдань використовуються різні можливості студентів, які в практичній діяльності на власному досвіді усвідомлюють корисність своїх дій і дій своїх товаришів у грі, можуть критично оцінити, наскільки швидко розмірковують їх партнери, у грі студенти можуть ставати розсудливими, але й іноді – ризикованими.

Студенти, разом вирішуючи завдання, беруть участь у грі, вчаться спілкуватися, ураховуючи думку товаришів. Спільні емоційні переживання під час ігрової діяльності сприяють зміцненню міжособистісних стосунків. У таких іграх кожний зі студентів може проявити себе, свої знання, уміння, свій характер, емоції, вольові якості, своє ставлення до власної діяльності й до інших студентів, які брали участь у грі.

Рекомендації щодо часткового впровадження методики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу ХНМУ

1. У зв'язку з тим, що в ХНМУ відсутній інститут кураторства, і вся навчально-виховна робота покладена на кафедральні колективи,

рекомендуємо активно залучати студентів-старшокурсників до організації процесу адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу.

2. Внести запропоновану нами ділову гру «День першокурсника» в план навчально-виховної роботи ХНМУ.

3. Внести пропозиції до координаційної ради студентського самоврядування ХНМУ, про внесення до плану шефської роботи розроблену нами ділову гру «День першокурсника».

4. Завідувачам кафедр, що навчають студентів-першокурсників призначити відповідальних за проведення розробленої нами ділової гри «День першокурсника».

3.2. Організація та проведення педагогічного експерименту, щодо перевірки ефективності способів адаптації студентів-першокурсників до вимог навчально-виховного процесу ХНМУ

Концептуальний підхід до розв'язання проблем адаптації студентів-першокурсників у процесі навчання в ХНМУ передбачає такі вихідні позиції та ідеї:

1. Дослідження проблеми з позиції загальної теорії розвитку особистості студентів-першокурсників щодо адаптації до умов навчального процесу в ХНМУ: дослідно-експериментальна перевірка ролі інноваційних методів виховання у процесі адаптації студентів-першокурсників у трьох напрямках: а) зміст сучасних інноваційних методик виховання; б) форми, методи та прийоми організації виховної роботи щодо до поліпшення адаптації; в) проходження адаптації студентів-першокурсників у процесі навчання в ХНМУ.

2. Адаптація – процес активного і творчого пристосування індивіда до умов соціального середовища, зокрема, до умов навчання і виховання в навчальному закладі.

3. Використання інноваційних методів виховання щодо поліпшення адаптації студентів - першокурсників спирається на:

- формуванні світогляду й духовно-аксіологічних орієнтацій;
- методики організації діяльності і формування високоморальної поведінки;
- методики стимулювання та коригування поведінки і діяльності особистості.

Ці вихідні положення дали можливість обґрунтувати напрями навчально-виховної діяльності щодо поліпшення адаптації.

Мета експерименту – експериментально перевірити ефективність інноваційних методик виховання щодо адаптації студентів-першокурсників у процесі навчання в ХНМУ.

Гіпотеза експерименту: у ході проведення дослідження ми прагнемо підтвердити, що впровадження методики адаптації в педагогічну діяльність викладачів ХНМУ сприятиме підвищенню ефективності адаптації студентів 1-го курсу.

У процесі теоретичного вивчення проблеми і власної науково-експериментальної роботи нами були використані загальнонаукові і спеціальні дослідницькі методи:

1. Теоретичні: аналіз досліджуваної проблеми на базі вивчення наукових джерел (аналіз, порівняння, узагальнення), класифікація і систематизація даних, інтерпритація отриманих даних, структурно-функціональне моделювання.

2. Емпіричні: спостереження, бесіди, проєктивна методика, анкетування, педагогічне тестування.

3. Статистичні: застосовуються при обробці матеріалів психолого-педагогічних досліджень.

Поставлена мета й сформульована гіпотеза експерименту визначають його конкретні завдання:

1.Провести констатувальний, формувальний та контрольний етапи експерименту.

2. Розробити сценарій ділової гри та організації її проведення.

3. Обробити статистичні дані експерименту та зробити висновки на їхній основі.

Експеримент проводився на базі Харківського національного медичного університету.

Дослідження здійснювалось у 2023-2024 роках. Експеримент проведено у три етапи.

На *I етапі* вивчалась філософська, психологічна, педагогічна і методична література, теорія та практика навчально-виховної роботи й адаптації студентів-першокурсників, передовий досвід з досліджувальної проблеми; визначались мета, предмет і завдання експериментальної роботи, формулювалась її гіпотеза.

На *II етапі* на основі аналізу літературних даних з метою виявлення реального стану використання інноваційних методик адаптації в практиці навчання вищої школи, встановлення недоліків, що мають місце, був проведений *констатувальний* експеримент. В експерименті брали участь студенти першого курсу Харківського національного медичного університету.

Основою експерименту стало масове динамічне дослідження студентів в природних умовах.

Контингент обстежених склав 40 студентів першого року навчання в ХНМУ у віці від 18 до 25 років. Середній вік обстежених нами студентів при їх вступі до ЗВО склав $19,4 \pm 0,1$ року, причому 64% студентів 1-го курсу - старше 18 років (рис. 3.3.). На нашу думку, це пов'язано з відносно високою часткою студентів з середньою медичною освітою або стажем праці до вступу до університету, що свідчить про високу мотивацію і професійну орієнтованість обстежених нами студентів. Для дослідження в якості контрольної групи була обрана 5 група I-го медичного факультету, в якості

експериментальної – 6 група I-го медичного факультету. Дані групи у своєму складі мають по 20 студентів, навчаються за аналогічними навчальними планами, тобто знаходяться у рівних педагогічних умовах.

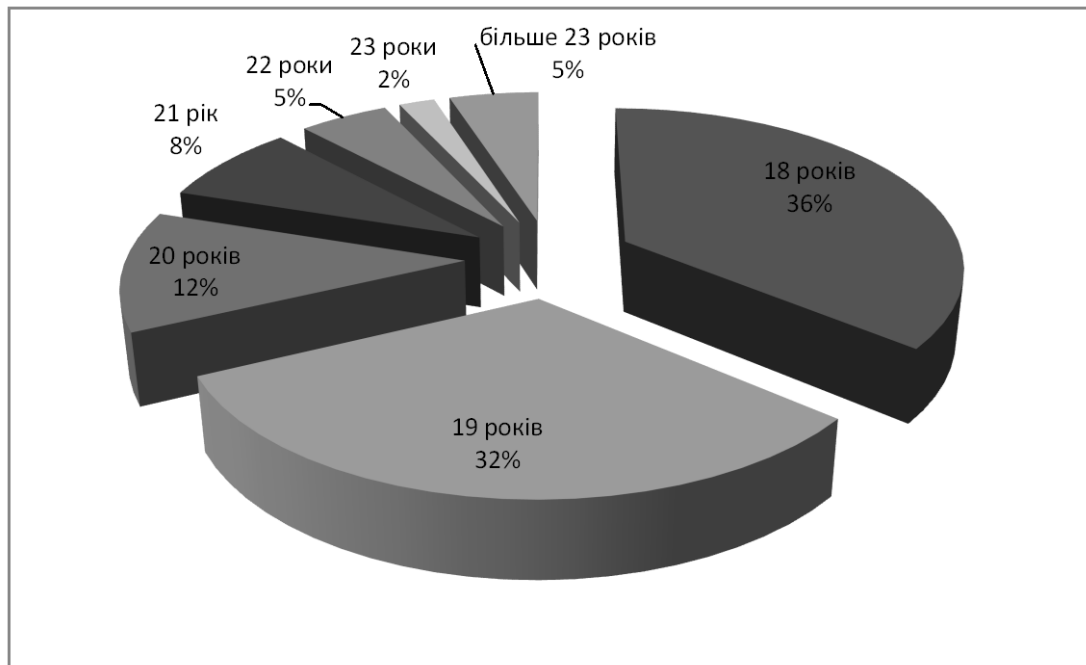

Рис. 3.3. Вікова структура обстежених студентів 1 курсу

На *III етапі* узагальнювались результати формуючого експерименту, аналізувався здобутий експериментальний матеріал, формулювались теоретичні та практичні висновки дослідження.

Формуючий експеримент – простежує вплив внесених змін в досліджуваному педагогічному процесі, дозволяє не тільки реєструвати виявляемі факти, але і через створення спеціальних ситуацій розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції розвитку, становлення особистості, визначати можливість оптимізації цього процесу. Формуючий експеримент супроводжується застосуванням спеціально розробленої методики, спрямованої на формування у студентів високих адаптаційних показників, і, як наслідок на покращення результатів їх навчання, виховання, трудової діяльності тощо.

Формуючий експеримент проводився у природних умовах організації навчального процесу ХНМУ, де здійснювалась апробація і перевірялась ефективність розробленої нами методики формування адаптації студентів-першокурсників до вимог ЗВО.

Для проведення формуючого експерименту ми розробили комплекс аудиторних і позааудиторних заходів з залученням старшокурсників.

Студенти експериментальної групи відразу включились в роботу, активно приймали участь в розроблених нами заходах. Після проведення міроприємств пов'язаних з підвищенням рівня адаптованості, студентів було проанкетовано (додаток В).

За підсумками результатів повторної перевірки ми можемо впевнено підтвердити доцільність і ефективність проведення формуючого експерименту. Адже отриманий результат в кінці нашого дослідження у експериментальній 6 групі І-го медичного факультету є набагато вищий у відсотковому співвідношенні, аніж результат констатуючого експерименту. А в контрольній, 5 групі І-го медичного факультету, на відміну від експериментального, рівень адаптації залишився відносно незмінним. Отримані експериментальні дані представлено в таблицях 3.2.–3.5.

Таблиця 3.2

**Рівні сформованості адаптації студентів в експериментальній групі
на контрольному етапі**

Рівні	Бали	Кількість осіб	Відсотки, %
Високий	6	12	60%
Середній	4	6	30%
Низький	2	2	10%
Разом		20	100%

Таблиця 3.3

**Рівні сформованості адаптації студентів в контрольній групі на
контрольному етапі**

Рівні	Бали	Кількість осіб	Відсотки, %
Високий	6	7	35%
Середній	4	9	45%
Низький	2	4	20%
Разом		20	100%

Таблиця 3.4

**Рівні сформованості адаптації студентів в контрольній та
експериментальній групах на контрольному етапі.**

Рівні	Бали	Експериментальна група		Контрольна група	
		Кількість осіб	Відсоток	Кількість	Відсоток
Високий	6	12	60 %	7	35 %
Середній	4	6	30 %	9	45 %
Низький	2	2	10 %	4	20 %
Разом		20	100 %	20	100 %

Загальні результати нашого дослідження представлено у вигляді діаграми – рис. 3.4.

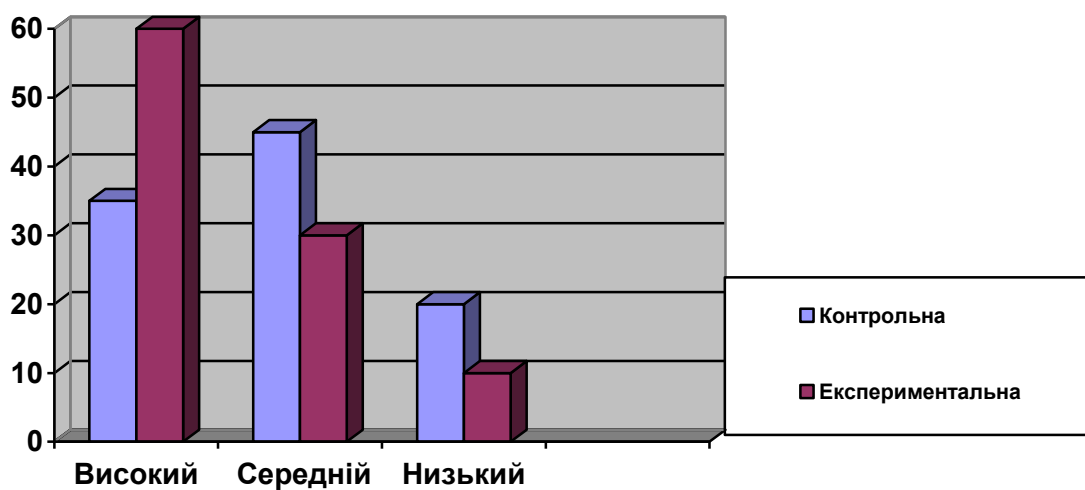

Рис. 3.4. Рівні сформованості адаптації у студентів експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі

Таблиця 3.5

Порівняльна таблиця сформованості адаптації на констатувальному та контрольному етапах

Рівні	Бали	Контрольна група				Експериментальна група			
		Кількість осіб		Відсоток		Кількість осіб		Відсоток	
		конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап
Високий	6	2	7	10	35	5	12	25	60
Середній	4	7	9	35	45	5	6	25	30
Низький	2	11	4	55	20	10	2	50	10
Разом		20	20	100	100	20	20	100	100

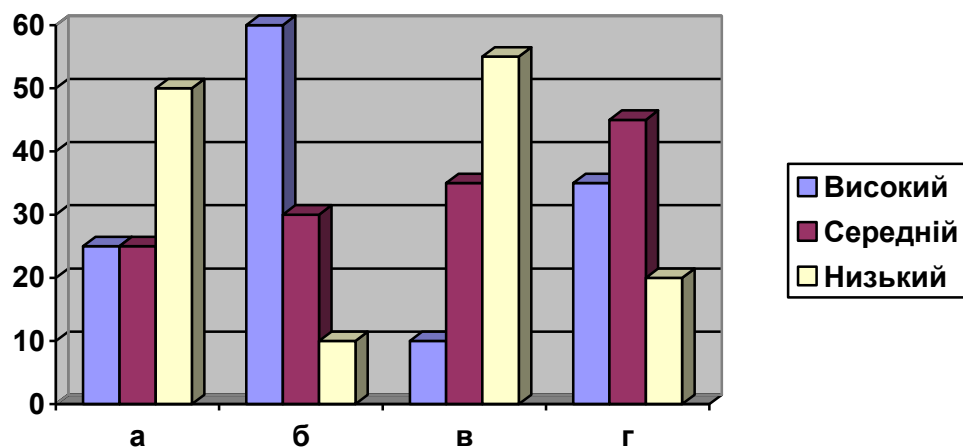

Рис. 3.5. Порівняльна діаграма рівнів сформованості адаптації на констатувальному та контрольному етапах

- а – експериментальна група під час констатувального експерименту;
- б – експериментальна група під час контрольного експерименту;
- в – контрольна група під час констатувального експерименту;
- г – контрольна група під час контрольного експерименту.

За діаграмою (рис. 3.5.) можемо визначити, що у контрольній групі протягом експерименту не відбулося суттєвих змін у рівнях сформованості адаптації. В експериментальній групі спостерігається динаміка зростання

високого рівня та зменшення показника низького рівня сформованості адаптації.

Якісний та кількісний аналіз, статистична обробка експериментальних даних засвідчили наявність істотних змін у рівнях сформованості адаптації у студентів-першокурсників за розробленою методикою. Ми переконалися в ефективності запропонованої нами методики виховання щодо адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу ХНМУ.

Висновки до розділу 3

Певні недоліки в навчально-виховному процесі та процесі адаптації спонукають до пошуку та розробки нових шляхів, методик, технологій, методів адаптації.

Як бачимо проведена робота дала досить позитивні результати, щодо адаптації. Це перший крок до шляху формування високого рівня підготовки майбутніх лікарів, їх професійним та особистісним якостям, цінностям, емоційно-вольовим якостям, їх здібностям та компетенції. Але така робота має проводитись в більш тривалий проміжок часу, щоб визначити рівні сформованості адаптації студентства.

Нами була розроблена і теоретично обґрунтована методика адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу Харківського національного медичного університету та рекомендації стосовно її впровадження. Визначені цілі, завдання, принципи форми, методи і засоби, розроблено значну частину змісту, спрогнозовано результати її використання розробленої методики.

Як зразок змісту методики адаптації нами було розроблено сценарій ділової гри «День першокурсника», мета якої – допомогти студентам-першокурсникам якомога швидше та успішніше освоїти основні вимоги навчального процесу в медичному університеті. Основною особливістю означеної методики є залучення студентів старших курсів до процесу адаптації першокурсників на основі використання інноваційних методів.

Розроблена методика була частково впроваджена у педагогічний процес Харківського національного медичного університету Її апробація і експериментальне дослідження, здійснене на базі 5 та бгруп І-го медичного факультету засвідчили зростання рівня сформованості адаптації студентів-першокурсників, а також – ефективність створеної методики, що підтвердило нашу гіпотезу.

Створені нами рекомендації щодо часткового впровадження методики адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу в ХНМУ допоможе ефективно її використовувати.

Практичні результати нашого дослідження можуть бути використані викладачами, науково-педагогічними працівниками, студентами вищих навчальних закладів у процесі навчально-виховної діяльності та науково-дослідної.

ВИСНОВКИ

Якість вирішення задач, поставлених перед вищою школою, залежить, насамперед, від уміння правильно організувати роботу з першокурсниками. Невипадково проблема адаптації студентів в умовах навчання у вищій школі є однією з важливих загально-теоретичних та практичних проблем, що досліджуються у різних аспектах (педагогічному, соціально-педагогічному, психологічному), і до теперішнього часу є традиційним предметом наукових і педагогічних дискусій.

Проблема адаптації актуальна для всіх рівнів освіти. Адаптація є однією з важливих загально-теоретичних проблем, що досліджується на педагогічному, соціально-педагогічному, психологічному рівнях.

В античні часи у надрах філософії зародилися перші педагогічні теорії пристосування, адаптації, що знайшли практичне втілення у педагогічній діяльності та наукових ідеях Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана. Проблема адаптації вивчалась представниками різних наук: філософії, соціології, психології, педагогіки.

Формування досвідченої, творчої особистості, а також забезпечення пріоритетності розвитку людини - головні завдання, які поставлені перед працівниками вищої освіти України. Закон України «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти в Україні» (2004) визначили напрями реформування системи вищої освіти. Одним із цих напрямів є удосконалення навчально-виховного процесу у Зкладах вищої освіти, який залежить від результатів адаптації вчорашніх абітурієнтів.

У нашій роботі досліджено теоретичні і практичні основи проблеми успішної адаптації студентів-першокурсників до вимог навчального процесу у ЗВО, що виявляється у визначенні сутності, змісту та специфіки, а також організаційно-педагогічних умов означеного процесу. Одержані в ході виконаного дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в

його основу, а реалізовані мета й завдання дають можливість зробити основні висновки.

Теоретико-методологічний аналіз досліджень у професійній педагогічній освіті дав змогу уточнити основні поняття: «адаптація», її етапи, «адаптованість», «методика» та інші. Схарактеризувати теоретичні засади проблеми, яка розглядається, а саме: цілі, завдання, принципи, форми, методи, засоби.

Нами сформульовані та обґрунтовані критерії адаптації (чітке уявлення про сформованість професійних якостей; уміння працювати з навчальними та контролюючими комп'ютерними програмами; вміння відбирати та аналізувати літературні джерела з навчальних дисциплін; уміння користуватися бібліотечною картотекою; уміння конспектувати лекційні заняття; уміння складати анотації до вивчаємих тем; комунікативні якості студента), їхні показники та рівні оцінювання адаптованості студентів-першокурсників до вимог навчального процесу ХНМУ.

Проаналізовані нами загальні практичні основи формування адаптації дозволили виявити шляхи реалізації адаптації у загальноприйнятій педагогічній практиці. Нами встановлено, що на сьогодні питання адаптації студентів є актуальною проблемою підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців. Але даний час необхідна розробка концепції диференційованих коректувальних заходів у ЗВО, спрямованих на прогнозування, запобігання і корекцію дезадаптації у студентів з врахуванням етапу навчання, статі, особливостей механізмів дезадаптації на основі чітко розроблених педагогічних принципів та прийомів.

На основі аналізу стану адаптації студентів-першокурсників в Харківському національному медичному університеті встановлено, що рівень сформованості адаптації студентів-першокурсників низький, відсутня конкретна методика комплексного формування всіх обраних нами критеріїв у студентів-першокурсників; відсутній навчально-методичний комплекс для поетапного формування адаптації.

Виявлені недоліки у процесі адаптації студентів-першокурсників до вимог ХНМУ побудили нас до створення методики адаптації з залученням студентів-старшокурсників.

Результати констатувального експерименту, проведеного на базі І медичного факультету Харківського національного медичного університету, засвідчили, що більшість студентів-першокурсників мають середній та низький рівні сформованості адаптації. Студенти не мають чіткого уявлення про сформованість професійних якостей, невміють працювати з навчальними та контролюючими комп'ютерними програмами, невміють відбирати та аналізувати літературні джерела з навчальних дисциплін, невміють користуватися бібліотечною картотекою, погано конспектують лекційні заняття, з трудом складають анотації до вивчаємих тем, неналагоджені стосунки в групі, на курсі та з викладачами.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та констатувального експерименту нами була створена та теоретично обґрунтована методика адаптації студентів-першокурсників. Описані особливості цієї методики, а саме: визначено мету, завдання, принципи, методи та засоби нової методики, а також окреслено її. Основу методики склала ділова гра «День першокурсника».

Розроблені нами рекомендації щодо впровадження методики адаптації студентів-першокурсників. допоможуть викладачам, науково-педагогічним працівникам та студентам більш ефективно реалізовувати завдання успішної адаптації.

Здійснені у ході дослідження методичні розробки пройшли апробацію і експериментальне дослідження у Харківському національному медичному університеті. Встановлено, що підвищенню результатів формування адаптації сприяє застосування ділової гри «День першокурсника».

Якісний і кількісний аналіз, статистична обробка даних формувального та контрольного етапів експерименту засвідчили наявність істотних позитивних змін у підвищення рівнів сформованості адаптації студентів-

першокурсників, що вказує на ефективність впровадження розробленої нами методики.

Наукова значущість результатів нашого дослідження полягає у систематизації теоретичних основ проблеми адаптації студентів-першокурсників, розробці та теоретичному обґрунтуванні відповідної методики.

Практична значущість нашої роботи – в успішній апробації розробленої нами методики адаптації студентів-першокурсників в умовах педагогічного процесу в Харківському національному медичному університеті, експериментальному підтвердженні їх результативності та розробці методичних рекомендацій щодо її впровадження.

Результати пошуку та розроблена нами методика може бути застосована викладачами, науково-педагогічними працівниками, студентами-старшокурсниками вищих навчальних закладів у методичній та науково-пошуковій діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів вирішення проблеми адаптації студентів-першокурсників. До перспективних напрямків подальших наукових пошуків відносимо визначення шляхів створення умов для успішної більш швидкої адаптації студентів-першокурсників до вимог ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація першокурсників до навчання у вищих технічних закладах освіти : монографія / В.Ю. Лесовий, В.А. Петрук. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 144 с. 2.
2. Алексеєвна Т.В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у ЗВО / Т.В. Алексеєвна // Київ нац. Університет ім. Т. Шевченка – К., 2004. – 20 с.
3. Асиркіна Г.П. Організаційно-педагогічна структура соціальної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищих закладах освіти / Г.П. Асиркіна // Проблеми освіти. – №44.– 2006. – С. 55 – 59.
4. Балабанова Л.М. Категорія норми у дослідженні та регулюванні функціональних станів людини: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.02 / Ін-тут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. - К., 2001. - 32 с.
5. Балл Г.О. Психологічні засади становлення гуманітарно орієнтованої освіти (концепція комплексного дослідження) // Актуальні проблеми психології: Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К., 1999. - Вип. 19. - С. 29 - 36.
6. Бойко І.І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І.І. Бойко. – К., 2001. – 19 с.
7. Бойко І.І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання: Автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2001. - 19 с.
8. Бохонкова Ю. О. Можливості корекції особистісних чинників соціально-психологічної адаптації. Соціальна психологія. 2005. № 2 (10). С. 43–58.
9. Василенко М. М. Особливості соціально-психологічної адаптації майбутніх юристів до навчання у ВНЗ МВС України. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 4. С. 195–202.

10. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібн / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук, І.С. Булах та ін. - К.: Просвіта, 2001. - 416 с.

11. Ворожбит С. А. Особливості стратегій соціально-психологічної адаптації студентів під впливом почуття довіри. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2013. Вип. 114. С. 30–35. (Серія «Психологічні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_9.

12. Галецька І.І. Дослідження самоефективності в психології здоров'я // Вісник Харківського ун-ту. - № 550, Ч. 2., Серія: психологія. - Харків: ХНУ. - 2002. - С. 41 - 43.

13. Галус О.М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Галус Олександр Мар'янович. – К., 2009. – 601 с.

14. Гармаш Л., Коцур Н. Шляхи оптимізації інтелектуального потенціалу студентів-першокурсників при адаптації до навчального процесу в ВНЗ. Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Медична психологія. 2009. Вип. 13. Т. 10.

15. Гладиш М. О. Наукові підходи до проблеми адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 63. Т. 2. С. 55–58. doi: 10.32840/1992-5786.2019.63-2.11.

16. Горго Ю.П. Психофізіологія (прикладні аспекти): Навч. посіб. - К.: МАУП, 1999. - 128 с.

17. Гриньова М.В. Саморегуляція навчальної діяльності школяра: Теоретико-методичний аспект. - Харків: Фоліо, 1997. - 256 с.

18. Дябел Л.І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л.І. Дябел. – К., 2008. – 25 с.

19. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посіб. - К.: МАУП, 1998. - 92 с.
20. Завадська Т.В. Нейродинамічний компонент психофізіологічного стану вчителів // Вісник Харківського ун-ту № 550. - Ч. 2. Серія: Психологія. - Харків: ХНУ, 2002. - С. 78 - 81.
21. Закон України «Про вищу освіту». Нормативно-правові документи. – К.: Вид-во «Міленіум», 2014. – С. 11 – 38.
22. Земова А. Техніки психотренінгової роботи з проблемами адаптації першокурсників до умов вищого закладу освіти // Психічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання в вищих закладах освіти. - Луцьк: Вежа, 1999. - С. 74 - 82.
23. Казміренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 6. С. 76–78.
24. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молоді до навчання у ЗВО та майбутньої професії / В.П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №6. – С. 76 – 78.
25. Клименко В.В. Функції психічного і фізіологічного в онтогенезі учня // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: Нора-Друк. - 2003. - Вип. 23. - С. 123 - 136.
26. Клочан Ю.В. Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Ю.В. Клочан ; Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2009. – 20 с.
27. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. Київ : Міленіум, 2004. 265 с.

28. Кокун О.М. Адаптація та адаптаційні можливості людини: прикладні аспекти // Актуальні проблеми психології. – Т. 5, вип. 4: Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія / За ред. С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2005. – С.77 – 85.

29. Кокун О.М. Алгоритм психофізіологічного забезпечення навчальної діяльності // Актуальні проблеми психології. Том. I: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. - К.: Міленіум, 2002. - Ч. 8. - С. 74 - 79.

30. Кокун О.М. Аналіз особливостей соціальної фрустрованості педагогів як передумова психофізіологічного забезпечення педагогічної діяльності // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. - К.: Нора-Друк. - 2003. - Вип. 23. - С. 137 - 145.

31. Кокун О.М. Аналіз поняття адаптаційних можливостей людини // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2002. - Т. IV. - Ч. 5. - С. 137 - 140.

32. Кокун О.М. Визначення загальних адаптаційно вагомих для студентів факторів та їх оптимізація // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2003. - Т. V. - Ч. 5. - С. 169 - 175.

33. Кокун О.М. Визначення та оптимізація загальних адаптаційно вагомих для школярів факторів // Психологія: Зб. наук. праць. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. - Вип. 21. - С. 91 – 98.

34. Кокун О.М. Дослідження ознак втоми та виникнення захворювань як прояв психофізіологічної "ціни" педагогічної діяльності // Актуальні проблеми психології. - Т. VI: Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: Зб. наук. праць / За ред. С.Д. Максименка. - К.: "BONA MENTE", 2002. - Вип. 3. - Ч 2. - С. 266 - 270.

35. Кокун О.М. Загальна та індивідуальна оптимізація адаптаційних можливостей педагогів // Актуальні проблеми психології. - Т. V: Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія / За ред. С.Д. Максименка. - К.: Міленіум, 2003. - Ч 2. - С. 77 - 89.

36. Кокун О.М. Зміст і принципи психофізіологічного забезпечення учбової і педагогічної діяльності // Освіта як фактор національної безпеки: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. - К.: Академія муніципального управління, 2003. - С. 223 - 229.

37. Кокун О.М. Індивідуальна оптимізація адаптаційних можливостей студентів // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2003. - Т. V. - Ч. 6. - С. 121 - 129.

38. Кокун О.М. Індивідуальна оптимізація адаптаційних можливостей школярів // Психологічний вісник: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України і Ніжинського держ. педагогічного ун-ту ім. М.В. Гоголя / За ред. С.Д. Максименка. - Київ-Ніжин, 2003. - Вип. 1. - С. 83 - 86.

39. Кокун О.М. Ключові питання та сучасний стан психологічної теорії діяльності // Психологія: Зб. наук. праць. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. - Вип. 20. - С. 42 - 52.

40. Кокун О.М. Методики експрес-діагностики психофізіологічного стану людини // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2003. - Т. V. - Ч. 7. - С. 137 - 144.

41. Кокун О.М. Моніторинг психофізіологічного стану (сучасні теоретико-методологічні основи) // Вісник Харківського держ. ун-ту № 439'99^ Серія: Психологія, політологія. "Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти" (Матер. III Харківських Міжн. психол. читань). - Харків, - 1999. - Ч. 4, 5. - С. 49 - 51. 149.

42. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія / О.М. Кокун. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.

43. Кокун О.М. Особливості психофізіологічної адаптації школярів і студентів // Проблеми безпеки Української нації на порозі ХХІ сторіччя: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. - Київ-Чернівці: КВГІ. - 1998. - С. 429 - 436.

44. Кокун О.М. Особливості учбової діяльності, психофізичного розвитку та адаптації сучасних школярів // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: "ГНОЗІС", 2003. - Т. V. - Ч. 4. - С. 162 - 168.

45. Кокун О.М. Проблема адаптації педагогів та психофізіологічне забезпечення їх професійної діяльності // Актуальні проблеми сучасної української психології. До 60-річчя від дня народження академіка С.Д. Максименка: Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Н.В. Чепелевої. - К.: Нора-прінт. - 2002. - Вип. 22. - С. 119 - 128.

46. Кокун О.М. Психологічні і психофізіологічні передумови ефективної діяльності // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2003. - Т. V. - Ч. 2. - С. 121 - 129.

47. Кокун О.М. Психофізіологічне забезпечення діяльності через врахування індивідуального адаптаційного типу // Вісник Харківського держ. ун-ту № 550. - Ч. 2. Серія: Психологія. - Харків: ХНУ, 2002. - С. 112 - 115.

48. Кокун О.М. Системний підхід як методологічна основа психофізіологічного забезпечення діяльності людини // Актуальні проблеми психології. - Т. V: Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія / За ред. С.Д. Максименка. - К.: Нора-Друк, 2002. - Ч 1. - С. 55 - 68.

49. Кокун О.М. Сучасні теоретико-методологічні основи моніторингу психофізіологічного стану // Актуальні проблеми психології: Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: Нора Друк. - 2001. - Вип. 21. - С. 119 - 122.

50. Кокун О.М. Сучасні уявлення про стани, що негативно впливають на виконання діяльності // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: ГНОЗІС, 2003. - Т. V. - Ч. 1. - С. 117 - 123.

51. Кокун О.М. Фізична культура і спорт як фактор підвищення адаптаційних можливостей студентів // Вісник Технологічного університету Поділля. - Ч. 3. Суспільно-гуманітарні науки. - 2002. - №5. - С. 47 - 50.

52. Корольчук М.С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності / М.С. Корольчук // Вісник : збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. – К. : Правові джерела, 2002. – Вип. 2. – С. 191–211.

53. Корольчук М.С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності // Вісник. Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. - К.: Правові джерела, 2002. - Вип. 2. - С. 191 - 211.

54. Корольчук М.С. Актуальні проблеми психофізіологічного забезпечення професійної діяльності // Вісник: Зб. Наук. статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. - К.: Правові джерела, 2002. Вип. 1. - С. 185 - 192.

55. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності / Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. - 400 с.

56. Кривонос О. Б. Організація соціально-педагогічної адаптації студентів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 7 (71). С. 69–799. doi: 10.24139/2312-5993/2017.07/069-079.

57. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В.І.Лозової. –Харків: «ОВС», 2006. – 496 с.

58. Литвинова Л.В. Причини психологічної дезадаптації студентів першокурсників // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: НЕВТЕС, 2000. - Т. II. - Ч. 6. - С. 300 - 304.

59. Литовченко О.В. Організаційно-педагогічні умови соціальної адаптації учнів 5–9 класів у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.05 / Литовченко Олена Віталіївна. – К., 2004. – 19 с.

60. Макац В.Г., Нагайчук В.І., Макац Д.В., Макац Дм.В. Основи біоактиваційної медицини (відкрита функціонально-енергетична система біологічних об'єктів). - Вінниця: Велес, 2001. - 315 с.

61. Національна доктрина розвитку освіти України. – К.: «Шкільний світ», 2001. – С. 11–18.

62. Очеретнюк А. О., Лисенко Д. А., Паламарчук О. В., Закалата Т. Р., Керничний В. В. Проблема адаптації студентів-медиків першого курсу до навчального процесу. Вісник Вінницького національного медичного університету. 2018. № 3. Т. 22. С. 543–547. doi: 10.31393/reports-vnmedical-2018-22(3)-31.

63. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

64. Соколова І.М. Механізми формування порушень адаптації студентів перших років навчання // Психологія: Зб. наук. праць. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. - Вип. 13. - С. 392 - 396. 317.

65. Соколова І.М. Роль мікросоціальних факторів у формуванні дезадаптаційних реакцій та станів студентів // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К.: НЕВТЕС, 2001. - Т. III. - Ч. 7. - С. 198 - 205.

66. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 32. С. 182–184.

67. Фень О. Діагностика психологічних проблем першокурсників. Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти. 1999. С. 28–37.

68. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – 2-ге вид., доп.–К.: Академвидав, 2010.– 456 с.

69. Формування, оцінка та корекція способу життя студентів : метод. вказівки / [В. І. Агарков, О. В. Швидкий, Г. К. Северин та ін.]. Донецьк : ДДМУ, 2001. 14 с.

70. Хатунцева С.М. Проблеми теорії адаптації // Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць / За ред. І.Ф. Прокопенка, В.І. Лозової. - Харків: ОВС, 2002. - Вип. 20. - С. 68 - 75.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пам'ятка студенту

1. На заняттях знаходитися **обов'язково** у медичній формі (білому халаті та шапочці), інший одяг повинен відповідати правилам етикету.
2. На заняття приходити вчасно, не запізнюватися! Студенти, що запізнилися, вважаються відсутніми н заняттях.
3. Забороняється заходити на кафедру у верхньому одязі (одяг залишати в гардеробі). Категорично забороняється заходити на кафедру з напоями і продуктами харчування.
4. До початку заняття повен бути призначений черговий студент, який відповідає за нявність в учбовій кімнаті крейди, чистоту дошки.
5. На заняттях обов'язково мати робочий зошит, конспект лекцій, учбовий посібник, ручку.
6. Приходити на заняття з заповненим зошитом – виконаними домашнім завданням – і вивченим матеріалом на нову тему.
7. На заняттях не шуміти, **не користуватися стільниковими телефонами!**
8. Під час спілкування з викладачами і студентами дотримуватися культури спілкування, використовувати слова «здрасْتُуйте», «добрий ранок», «добрий день», «**вибачте**», «до побачення», «будь ласка».
9. Пропущені заняття з поважної причини студент може відпрацювати своєму або черговому викладачу (понеділок – субота). Пропущені заняття без поважної причини відпрацьовуються тільки по суботах черговому викладачу!
10. Зберігати цілісність майна учбової кімнати, не ломати меблі, сидіти на стільцях, не сидіти на столах.
11. Дотримуватися техніки безпеки при роботі в лабораторії (див. робочий зошит).

Додаток Б

Сценарій проведення «Тижня першокурсника»

Мета: сприяння першокурсникам в адаптації до вузівської середовища в найкороткіші строки.

1. На першому практичному занятті студентів ознайомити:

- з основними напрямками діяльності кафедри, своїми підрозділами та співробітниками;

- з правами та обов'язками студентів;

- з організацією навчального процесу в ХНМУ;

- з підрозділами університету.

2. На першій лекції студентам продемонструвати мультимедійні фільми «Історичний нарис ХНМУ» та «Історія створення кафедри».

3. На другому практичному занятті ознайомити студентів з науковою бібліотекою, її систематичним каталогом та комп'ютерним класом.

4. На третьому практичному занятті обговорення проведеного виховного заходу «Тиждень першокурсника».

Додаток В

Анкета – тест

«Особливості проходження адаптації студентів груп нового набору»

Прізвище, ім'я _____

Група _____ Дата проведення «___» _____ 20___ р

Шановний студенте, з метою з'ясувати ваші пропозиції щодо покращення умов навчання в ХНМУ та для визначення особливостей емоційно-вольової та пізнавально-мотиваційної сфер, дайте відповідь на декілька запитань. Анкета анонімна!

Велике прохання відповідати чесно. Під час відповіді Ви можете обрати декілька варіантів відповіді.

1. Як на Вашу думку, чи відіграє освіта нині важливу роль в житті людини.

а) так;

б) частково;

в) ні.

2. Для покращення Вашої навчальної діяльності Ви хотіли щоб:

а) викладач більш доступно викладав предмет;

б) викладач допомагав під час написання робіт;

в) викладач заохочував Вас словами;

г) Вам допомогли у підготовці до занять Ваші одногрупники (я надаю перевагу спитати у когось правильну відповідь чи навіть списати якесь завдання);

д) у бібліотеці була наявна відповідна література.

3. Що Ви цінуєте у викладачах?

а) коли гарно викладають матеріал;

б) якщо у викладача є почуття гумору та гарний настрій;

в) розуміння;

г) справедливість оцінок.

4. Як Вам краще сприймати навчальний матеріал?

а) якщо викладач тільки читає новий матеріал, тобто інформація сприймається Вами лише завдяки слуху;

б) якщо виучувану інформацію Ви сприймати завдяки зору (таблиці, схеми, малюнки);

в) якщо Ви маєте змогу ту інформацію, яку вивчаєте, одразу застосувати на практиці.

5. Яка робота під час навчальної діяльності для Вас є найбільш цікава?

а) розв'язання проблемних завдань, створення та аналіз проблемних ситуацій;

б) практичні, лабораторні заняття;

в) просто пасивне слухання матеріалу;

г) участь к дискусіях, диспутах, навчальних та інтелектуальних іграх;

д) коли складний матеріал пояснюють простими, життєвими прикладами;

е) робота з комп'ютерами, інформаційними технологіями;

ж) коли Ви самі навчаєте своїх однокласників;

з) участь у науково-дослідницькій роботі.

6. Чи впливають на результат Вашої навчальної діяльності взаємовідносини у групі, у якій Ви навчаєтесь?

а) так;

б) не знаю;

в) ні.

7. Чи з усіма своїми однокласниками Ви встигли налагодити товариські стосунки?

а) так;

б) частково;

в) ні.

8. Чи розвинене у Вас почуття відповідальності за власну успішність у навчанні?

а) так; б) частково; в) ні.

Додаток Д

План навчально-виховної роботи факультету

№	Назва заходу	Дата виконання	Відповідальні
1	2	3	4
1	Організація свята на честь Дня знань та присвячення у студенти, проведення співбесіди зі студентами 1 курсу 2012 року та надання допомоги у виборах активу курсу (координаційної ради, спілки молоді та профспілкового бюро)	вересень	Декан, заступники декана, відповідальний за виховну роботу на кафедрі, актив студентського самоврядування факультету
2	Організація оглядів-конкурсів художньої самодіяльності («Аплодисменти», «Перлина краю», Артмарафон), науково-практичних конференцій, з'їздів, симпозіумів, спортивних змагань	Протягом року	Декан, заступники декана, відповідальний за виховну роботу на кафедрі, актив самоврядування
3	Відвідування музеїв міста та проведення там тематичних занять із студентами-першокурсниками	Протягом року	Декан, заступники декана, завідувачі кафедр
6	Проведення благоустрою території біля гуртожитку	Протягом року	Студентська рада гуртожитку
7	Проведення суботників у гуртожитку та університеті	Протягом року	Студентська рада гуртожитку заст. декана з виховної роботи
8	Координація роботи деканату, Спілки молоді студентів факультету, університету та координаційної Ради факультету по забезпеченню навчально-виховної роботи серед студентів факультету	Постійно	Декан, заст. декана

Продовження плану

1	2	3	4
9	Участь у роботі по підборі, вихованню та розстановці кадрів в органах студентського самоврядування	Протягом року	Декан, заст. декана
10	Проведення спільно зі Спілкою молоді факультету індивідуальної виховної роботи з невстигаючими студентами з профілактики аморальних вчинків та правопорушень	Протягом року	Декан, заст. декана
11	Робота з листами і скаргами студентів та їх батьків	Протягом року	Декан, заст. декана, завідувачі кафедр
12	Участь в організації і проведенні спортивно-масової та культмасової роботи	Протягом року	Декан, заст. декана, відповідальний за виховну роботу на кафедрі
13	Участь у роботі профспілкового активу гуртожитку та факультету	Протягом року	Декан, заст. декана, відповідальний за виховну роботу на кафедрі
14	Повідомлення батьків про стан академічної заборгованості невстигаючих студентів	Протягом року	Декан, заст. декана, завідувачі кафедр
15	Проведення урочистостей до Дня Перемоги	травень	Декан, заступники декана
16	Підготовка та проведення урочистостей, присвячених випуску у 2013 році	червень	Декан, заступники декана

Додаток Ж

Навчально-виховна робота на кафедрі

№ п/п	Заходи	Дата виконання	Відповідальний
1	2	3	4
Навчально-виховна робота			
1	Організація консультацій для студентів I курсу	вересень	Викладачі кафедри
2	Організація роботи кураторів ECTS у академічних групах. Консультації студентам з питань кредитно-модульної системи.	Протягом року	Викладачі кафедри
3	Ознайомлення та допомога в підборі основної методичної літератури з курсу.	Протягом року	Викладачі кафедри
4	Залучення студентів до виготовлення навчально-наглядних посібників з курсу, який вивчається.	Протягом року	Викладачі кафедри
5	Залучення студентів до НДРС та УДРС, організація науково-практичних конференцій.	Протягом року	Викладачі кафедри
6	Систематичне обговорення академічної успішності в підшефних групах.	Протягом року	Викладачі кафедри
7	Обговорення підсумків модульного контролю.	Січень, червень	Викладачі-наставн.
8	Участь у виробничих зборах курсу, присвячених підсумкам навчання за кредитно-модульною системою.	Січень, червень	Викладачі-наставники
Виховна робота			
1	Проведення виховного заходу «Тиждень першокурсника»	вересень	Викладачі кафедри
1	Оновлення музею кафедри.	Протягом року	Викладачі кафедри
2	Оновлення стенду «Новини медицини».	Протягом року	Викладачі кафедри
3	Оновлення портретної галереї великих вчених.	Протягом року	Викладачі кафедри
4	Створення фотоколлажу «Мій рідний Харків».	Протягом року	Викладачі кафедри

Продовження плану

1	2	3	4
5	Створення кабінету, присвяченому здоровому способу життя.	Протягом року	Викладачі кафедри
6	Створення художньо-виховного комплексу «Україна – моя Батьківщина».	Протягом року	Викладачі кафедри
7	Відвідування музею анатомії людини	вересень	Викладачі кафедри
8	Проведення дня кафедри	вересень	Викладачі кафедри
9	Відвідування музею природи	вересень	Викладачі кафедри

Додаток 3

Сценарій ділової гри «День першокурсника».

Мета гри: сприяння першокурсникам в адаптації до вузівської середовища в найкороткіші строки.

Учасники гри: студенти-першокурсники, студенти-старшокурсники, декани факультетів, завідувачі кафедрами.

Задачі гри: за невеликий проміжок часу найкраще підготувати студентів до навчальних занять в умовах розгалуженої системи корпусів ХНМУ.

План гри:

1. Знайомство з групами.
2. Знайомство з ЗВО та системою навчання у ньому.
3. Інтерактивна частина гри.

На першому етапі гри відбувається знайомство членів групи. У рамках цієї частини можуть бути використана міні-гра, в якій учасники стають у коло, кожен має назвати своє ім'я, повідомити, що він (вона) найбільше любить або відповісти на будь-яке інше запитання, а наступний має повторити імена та вподобання попередніх учасників і сказати своє.

На другому етапі гри студенти-першокурсники мають ознайомитися з розташуванням корпусів у ЗВО (за необхідності отримати мапи корпусів та адреси їх розташування), дізнатися цікаві факти, пов'язані з історією ЗВО, що можуть бути представлені як студентами-тьюторами, так і співробітниками ЗВО. Відвідують бібліотеку, музей, адміністративні приміщення та інші цікаві місця у ЗВО.

Третій етап гри є найбільш насиченим, мобільним й інтерактивним, і полягає в пошуку аудиторій за найкоротший час. Фініш гри відбувається у місці її початку. Виграє та група, яка першою відвідає всі вказані аудиторії та першою у повному складі повернеться на старт гри.